

Vipavski Glas

letnik XXXI Oktober 2015/št. 114

Nekdanja jesen

V predmestju trate
listje platane pregrinja,
na daljni naš breg
me živo spominja.
Po gošči, po trtah
prijetno duhti
to listje, ki ga jesen spreminja.

Najlepši spomini tu pred menoj
na tratah pod listjem šumijo
in zadnjih še listov, ki vise nad menoj,
pod slednjim spomini šuštijo.

V najsrečnejšo dobo
zaziblje me sen,
ko listje grabila sem v begu.
Pobelila je slana
pozno jesen,
je listje ležalo,
ko da je v snegu.

Tam v brega samoti
od grabelj odmevalo je
duhtečega listja šumenje.
In žolna po deblu
ves dan trkala je.
Tja moje
gre hrepenenje

Kjer bistri studenec
med grabnom šumlja,
nad njim v vinogradu
grozdi zore.
Ta zemlja se v bregu
dotika neba!
K njej je priraščeno
moje srce.

Tonca Breščak

Naslovnica:

Obnovljeni del za Lanthierijevim dvorcem

Foto: Marko Česen

Vipavski portali – dvajset let kasneje V kamen vklesana imena

Zgodovina – to je kot glava pri človeku. Človek brez zgodovine je brez glave.

Alojz Rehar - Pintar, Vipava

I. del

Pred leti sem za *Vipavski glas* napisal daljši članek o vipavskih portalih. Prvi trije deli so bili objavljeni v letu 1995, še dva sta sledila v prvi polovici naslednjega leta. Zadnjega sem sklenil z negotovo najavo: Nadaljevanje kdaj drugič.¹ Naključje je nanoslo, da ga pišem ravno dvajset let kasneje.

V navedenem članku sem obravnaval predvsem tipološke značilnosti vipavskih portalov in portonov in njihov zgodovinski razvoj od 16. do 20. stoletja. Pri tem sem, razumljivo, v prvi vrsti upošteval tiste portale, na katerih so vklesani napisi in letnice. Ti napisi so povečini zelo kratki: pogosto vsebujejo samo ime in priimek gospodarja, ki je dal postaviti portal ter obnoviti, prezidati ali sezidati hišo, ali celo samo njuni začetnici. Kolikor sem vedel in znal, sem jih skušal razložiti že tedaj. Z arhivskimi raziskavami v zadnjih dvajsetih letih, zlasti v matičnih in družinskih knjigah, ki jih hranijo v vipavskem župnijskem arhivu,² in v drugih pisnih virih mi je uspelo dešifrirati večino teh inicialk in poiskati tudi osnovne biografske podatke o osebah, ki se skrivajo za njimi.³ Zato bom ta prispevek oziroma nadaljevanje članka, ki sem ga imel v mislih v tisti najavi pred leti, posvetil predvsem njim, tu in tam pa bom dodal še kakšno pripombo ali popravek, ki sodi zraven.⁴

Tokrat se ne bom držal časovnega vodila, temveč bom zaradi boljše preglednosti obravnaval portale in portone v njihovem prostorskem zaporedju ter vodil bralca po ulicah in trgih od Dólenjega konca na jugu proti severnemu delu Vipave. Tako je potekalo tudi prvotno številčenje hiš v trgu Vipava, ki ga je vpeljala cesarica Marija Terezija leta 1771.

Dolenji konec

Najprej se bomo pomudili pri portonu domačije, imenovane *Živcov malen*, **Goriška cesta 2**, ki je nekdaj imela hišno številko Manče 1, v cerkvenem pogledu pa je spadala pod Goče.⁵ Na njegovi trikotno zaključeni prekladi je vklesan napis v bohoričici, ki se v izpisani obliki glasi: 1849. IHS. FRANZZE SHIVIZ S MOZHI(LNIKA), prečkovan v današnjo pisavo, gajico, pa: 1849. IHS. FRANCE ŽIVIC Z MOČILNIKA. **Franc Živic** se je v napisu poimenoval tako, ker je bila domačija z mlinom in žago, na kateri je gospodaril, ob potoku Močilnik. V goških družinskih knjigah zveemo še, da se je rodil 22. decembra

1803 očetu Francu Živicu in materi Doroteji z dekliškim priimkom Vidrih, se leta 1826 oženil z Marijo Nusdorfer s Slapa in umrl 24. julija 1856.⁶

Naslednji napis opazimo na hišnem portalu **pri Zógarjevih, Goriška cesta 14**. Na njegovi prekladi so vklesani inicialki imena in priimka gospodarja, Jezusov monogram in letnica: J. F. JHS 1903, ki jih izpišemo takole: J(ANEZ) F(ABČIČ). JHS. 1903.

Portal je dal postaviti **Janez Fabčič**, ki je bil po poklicu cestar ali *zogar*, kot so rekli po starem. Rodil se je 18. aprila 1861 pri Povhovih v Podgriču staršem Francu Fabčiču in Marjane z dekliškim priimkom Nabergoj (Nebergoj). Leta 1893 se je poročil s Frančiško Andlovic iz Šentvida, današnjega Podnanosa, in umrl v Vipavi 14. julija 1946.⁷

Nekoliko dlje se bomo pomudili pri nekdanji dvorišni koloni **Drufovih, Vojkova ulica 36**, čeprav ostaja lapidarni napis na njem še naprej uganka. Nekdaj je bila to prva hiša v Vipavskem trgu, imela pa je hišno številko 2, ker je bila številka 1 spočetka pridržana dvorcu grofov Lanthieri na današnjem Glavnem trgu. Kakor sem zapisal že pred leti, je od tega rustikalnega portona ostal na dvorišču za spomin samo tipičen vipavski peterokoten sklepni kamen s strešico, na katerem so vklesani letnica 1792 in začetnici A. R. Kdo ju je dal vklesati, sem zdaj skušal ugotoviti tako, da sem najprej v mapah franciscejskega katastra za katastrsko občino Vipava iz leta 1822 in v sočasnih zapisnikih poiskal številko stavbne parcele, hišno številko na njej in ime njenega gospodarja. Stavbna parcela, na kateri je stala hiša številka 2, je imela tedaj številko 84 in je bila v posesti Tomaža Cunte – ta pa nima nikakršne zveze z navedenima inicialkama. Potem sem ju skušal pojasniti tako, da sem v vipavskih matičnih knjigah iskal prebivalce hišne številke 2 konec 18. stoletja, a sem na tem naslovu našel le imena Janeza Kodelje (1771) in Jakoba Jamška (1772), torej nobenega priimka z začetnico R.⁸ Ta postopek iskanja sem tukaj opisal zato, da bi pokazal, kako in v katerih virih je mogoče iskati podatke o osebah iz tistega časa, in obenem opozoril na težave pri tem, zaradi katerih je včasih ves trud brezuspešen.

Pri Rajkotovih, prej pri Graharjevih, Vojkova ulica 22, sem zapisal pred leti, je edini primer polkrožnega portala s sklepnim kamnom, nadločnima poljema in napuščem ali simsom v Vipavi. Tedaj sem tudi navedel, da je na sklepnem kamnu vklesan napis z začetnicama nekdanjega gospodarja: V. B. / 1912, razložiti pa ga nisem znal, ker me je begala začetnica B. Kasneje sem pri natančnejšem ogledu opazil, da je šlo pri črki B za kamnosekovo napako, ki pa jo je zasilno popravil tako, da ji je spodaj desno dodal kratek repek in jo tako prečrkoval v R. Napis, v katerem sta inicialki rokopisne oblike, se potemtakem glasi: V. R. / 1912, v izpisani obliki pa: V(idrih) R(ajmund). 1912. V tem primeru je bilo običajno zaporedje imena in priimka obrnjeno, kar je dodatno oteževalo razvozlanje inicialk.

Gospodar, ki je dal postaviti portal, je bil **Rajmund**

ali po domače Rajko Vidrih, posestnik in gostilničar, po katerem je domačija Graharjevih dobila novo hišno ime. Bil je sin vipavske gostilničarke Klementine Grahar, vdove Kodelja, in njenega drugega moža Jožefa Vidriha iz Lož. Rodil se je pri Graharjevih v Vipavi 22. avgusta 1891 in se leta 1920 oženil z Emo Jurca - Birtovo iz Gorenj na Postojnskem. V letih 1930–1931 se je zaradi fašističnega zatiranja, tako kot številni zavedni Primorci, z družino odselil v Jugoslavijo, po drugi svetovni vojni pa se je vrnil na dom. Tam je umrl 28. marca 1960.⁹

Prav poseben je hišni porton z lokom na oslovski hrbet pri sosednji hiši **Silvestrovih, Vojkova ulica 20**, v nadaljevanju istega obuličnega stavbnega niza. Tudi tukaj je na sklepnem kamnu vklesan napis, ki ga sestavljajo inicialki in letnica: I. T. / - · - / 1860. Ta napis mi je bil dolgo časa uganka, potem pa sem ga takole razbral: J(anez) T(rost). 1860. O tem sem obširneje pisal lani v članku Hiša Silvestrovih v Vipavi in njena zgodovina, zato bom tukaj povzel samo nekaj poglobitvenih ugotovitev iz njega.¹⁰

Gospodar je bil **Janez Trost**, sin priženjenega Luke Trosta od Pintarjevih iz Hrašč pri Šentvidu¹¹ in Frančiške z dekliskim priimkom Grahar iz Vipave.

Rodil se je 18. decembra 1828 v Vipavi in se izučil za trgovca. Leta 1851 se je poročil z Nemko Katarino Lültsdorf iz premožne družine, ki se je leta 1845 priselila iz Kölna (*Cvelna*) v Renski Prusiji v Ljubljano. V Ljubljani se jima je istega leta rodil prvi sin Janez. Potem so bili nekaj časa v Benetkah, kamor so Janeza najbrž vodili trgovski posli. Tam se je leta 1857 rodil njegov drugi sin Franc. Ob izbruhu vojne med Avstrijo in Piemontom leta 1859 se je družina vrnila v Vipavo. Leta 1860 je Janez prezidal in dozidal hišo, ki je imela v tistem času številko 233. Izjemni hišni porton z Janezovima inicialkama je vzdal zidarski mojster Miha Blažko iz Lokavca, ki je napravil tudi načrt in izvedel prezidavo hiše. Leta 1860 se je Janezu in Katarini v njej rodila hči Katarina, štiri leta kasneje še tretji sin Karel. Vendar pa v Vipavi niso imeli obstanka: hišo so prodali in se 6. januarja 1867 odselili v Ljubljano. Tam je Janez umrl 21. avgusta 1896.

Isti stavbni niz se z zalomom nadaljuje in obenem končuje z domačijo **Perhavcovih, Vojkova ulica 18**, ki se ponaša z veliko *kolono* uvozne lope. Na njeni trikotno zaključeni prekladi beremo še en lapidaren napis: IHS / 19 BMP 02, ki se v izpisani obliki glasi: IHS. 1902. B(OGOMIR) M(IRO) P(ERHAVEC).

Bogomir Miro Perhavec je bil sin Antona Perhavca iz Senadol, ki se je leta 1863 oženil z Marijo Trost, vdovo Budal iz Vipave in se priženil v Vipavo. Rodil se je 7. novembra 1868 v Šturjah na takratni hišni številki 28.¹² Leta 1893 se je poročil s Kristino Vovk - Vovkovo z Velikega Polja pri Vrabčah, umrl pa je 24. marca 1919 v bolnišnici v Trstu.¹³

Bogomir Miro Perhavec je imel veliko zemljiško posest in gostilno. Šolal se je v kmetijski šoli na Grmu pri Novem mestu. Med drugim je bil gozdni načelnik za občino Vipava in vipavski župan. Prejšnjega župana Antona Hrovatina mlajšega je verjetno nasledil po letu 1910, se pravi nekaj let pred začetkom prve svetovne vojne. Županoval je še med vojno do leta 1917, ko je zaradi slabega zdravja zaprosil za razrešitev s te dolžnosti, še naprej pa je sodeloval pri upravljanju občine kot odbornik.¹⁴ Dokler je bil vipavski župan, je tudi dejavno sodeloval v županski zvezi za vipavski sodni okraj s sedežem v Vipavi, ki je bila ustanovljena leta 1912 pod Avstro-Ogrsko in je delovala še nekaj let pod italijansko oblastjo, dokler niso leta 1922 prišli v Italiji na oblast fašisti.¹⁵

Na drugi strani ulice, nasproti hiše Silvestrovih, je **Pirjevcova hiša, Vojkova ulica 17**. Na prekladi njenega portala je vklesan še en napis z inicialkama gospodarja in letnico: A. P. / 1927, ki se izpisan glasi: A(NTON) P(ERHAVEC). 1927.¹⁶ Tistega leta so menda hišo popravljali zidarji s Krasa, nekaj let kasneje pa je bila prodana Alojzu Pirjevcu iz vasi Mahniči v Raši.¹⁷

Ta Anton je bil **Anton Bogomir Perhavec**, sin Bogomirja Mirota Perhavca in njegove žene Kristine. Rodil se je 26. aprila 1897 v Vipavi in umrl samski 14. avgusta 1954 v Tržiču (Monfalconu) v Italiji. Tako kot oče je tudi on imel v svoji hiši gostilno. Po zgledu portala iz leta 1927 je bil pri novejši obnovi hišnih fasad levo od njega narejen še en portal, ki ima na prekladi poleg letnice 2000 začetnici sedanjega lastnika Tomaža Ambrožiča.

Če gremo dalje po ulici čez kamniti most in nadaljujemo ogled portalov na dvorišču **Perinovich, Vojkova ulica 6**, bomo opazili v zadnjem krilu domačije, kjer je bila *štala*, portal, ki ima preklado z majhnim simsom. Na njej je vklesano samo: F. 1893 A, kar pomeni: F(ILIP) A(NDLOVIC). 1893.

Filip Andlovic je bil sin Franca Andlovica in Marije z deklinskim priimkom Premrl, rojen 13. avgusta 1855 v Andlovčevem mlinu v Porečah pri Šentvidu, na takratni hišni številki 20. Malo pred očetovo smrtjo leta 1879 se je morala družina, v kateri je bilo poleg Filipa še šest otrok, od tam odseliti. Iz šentviških družinskih knjig je moč razbrati, da so krajši čas gostovali nekje v Šentvidu, potem so odšli v Vrtovin,¹⁸ Filip, ki se je izučil za mizarja, pa se je priselil v Vipavo. Najprej se je nastanil v nekdanji jetnišnici v Tabru s hišno številko 28, ki je bila last grofa Lanthierija,¹⁹ potem pa je imel hišo v današnji Vojkovi ulici 7, tik mosta čez Vipavo. Tam je dal leta 1893 napraviti in postaviti portal s svojima začetnicama. Leta 1886 se je poročil s Frančiško Lavrenčič iz Vrhpolja 110, kjer se je najbrž reklo pri Tišlerjevih, in umrl 19. februarja 1932.²⁰

Tišler Lipe Andlovcov je bil *špasesn* človek: stari Vipavci so vedeli povedati, da si je naredil *trugo*, vanjo dal *pršuto* in *flaškon* vina, da ne bo lačen in žejen, in da je celo spal v njej. Spomnili so se tudi, da je šel z družino vred s trebuhom za kruhom v Ameriko, a se je potem vrnil v Vipavo.²¹

Glavni trg

Na vipavskem Glavnem trgu je nekaj zelo opaznih portalov, med njimi dva z zanimivima napisoma.

Hišo z naslovom **Glavni trg 1**, v kateri je bil nekdanj tudi sedež občine, krasi rustikalni ločni porton, ki ima na peterokotnem sklepem kamnu napis: FRIDERICUS JOSEPH / TRIBUZZI : / J 7 S 8; v izpisani obliki: FRIDERICUS JOSEPH(US) TRIBUZZI. 1758. Spodaj so vklesane tri trebušaste posodice z ročem in poklopcem, ki še najbolj spominjajo na stare vrčke za pivo.²² To je že zdavnaj zbudilo tudi radovednost avberskega župnika in domoznanca Virgila Ščeka, ki je imel vipavske korenine. V svojih *Paberkih* je takole zapisal: »Ena velika zanimivost. Po kraških arhivih nahajamo mnogokrat podpis Tribuzzi. Človek bi sodil, da je bil ta kanclist Lah. Jaz sem dvomil. 19. 8. 1937. sem se prepričal, da je bil Slovenec. Evo dokaza: Sredi Trga (levo od graščinske kapele) je vhod v neko hišo s kamnitim grbom /temu zapisu sledi skica napisa s tremi vrčki – op. B. P./ Torej 3 buče.«²³ Ker se podoba omenjenih pivskih posodic ne ujema najbolj z običajno obliko pivske »buče«, se pravi majolike, ne moremo pritrčiti tej Ščekovi razlagi.

Vipavske matične knjige nam povejo, da se je **gospod Friderik Jožef Tribuzzi**, pisar (*scriba*) v Vipavi, rodil 25. septembra 1729 v Vipavskem trgu gospodu Gregorju Tribuzziju, ki je bil »frumenti in dominio Vippacensi prefectus emeritus«,²⁴ in njegovi ženi Elizabeti. Za krstna botra sta mu šla predstavnika najvišjega stanu v Vipavi: grof Friderik Lanthieri in grofična Jožefa Lanthieri. Leta 1756 se je Friderik Jožef v Vipavi poročil z gospo Jožefo Nusdorfer in 13. februarja 1791 umrl na hišni številki 36.²⁵

Sicer imamo o njem le nekaj skopih podatkov. Vemo, da je osemnajstletni »Tribuzi Friderik« leta 1748 obiskoval zadnji, tj. šesti razred takratne novomeške gimnazije, in da je bil prvi dijak s Primorskega na tej šoli.²⁶ Ko je bil že oženjen, je bil v vipavskih krstnih knjigah večkrat vpisan kot krstni boter in prav tako tudi njegova žena Jožefa. Kot zastopnika ali namestnika vipavskega gospostva oziroma jurisdicenta²⁷ v cerkvenih zadevah pa ga zasledimo še v zapisu o letnem obračunu cerkva sv. Justa in sv. Janeza Krstnika na Ustjah leta 1753.²⁸

Na peterokotnem sklepnem kamnu s simsom v obliki strešice, ki krasí izjemen ločni porton sosednje **Kotlarjeve hiše, Glavni trg 2**, je vklesan napis, razporejen v štirih vrsticah: IHS / A · V · / I 7 7 Z / N · 37. Čeprav se na prvi pogled zdi, da bo tukaj lažje ugotoviti, čigavi začetnici sta črki A. V., saj je na koncu navedena tudi prvotna hišna številka, doživimo pri pregledu sočasnih vipavskih matičnih knjig razočaranje. Na tej hišni številki v tistem času ne najdemo nobenega imena, ki bi jima ustrezalo, pač pa imeni Andreja Rovana in Lovrenca Dolenca. Ustrezali pa bi jima Andrej Vitez ali Andrej Vidrih, ki sta takrat živela na hišni številki 62, vendar nimamo nikakršnega dokazila, da je kdo izmed njiju dal zidati Kotlarjevo hišo oziroma postaviti ta porton.²⁹

Nasproti Tribuzzijske hiše sta bili hiša in kovačija Ščukotovih, ki sta imeli hišno številko 185. Pri urejanju današnjega Glavnega trga so ju podrli in odstranili, da ni več niti sledu o njiju. Na trikotno zaključeni prekladi nekdanjega portala kovačije je bil vklesan skromen napis: F. Š. 1896, ki ga izpišemo takole: F(RANC) Š(ČUKA). 1896

Franc Ščuka je bil sin mizarja Andreja Ščuke, Kraševca, ki se je priselil v Vipavo iz Komna, in vipavske babice Vincencije Šmuc (Smuč). Hiši s številko 76, v kateri sta tedaj živela z družino, so rekli **pri Pepetovih**. Franc se je rodil v njej 9. decembra 1862. Leta 1893 se je oženil s Frančiško Jež z Gradišča in umrl 2. aprila 1916. Njegov sin Ernest, rojen leta 1895, ki se ga Vipavci še spomnimo, je bil kovač in kolar.³⁰

Ulica Vojana Reharja

Od Glavnega trga do Trga Pavla Rušta ali *Starega placa* se vije Ulica Vojana Reharja s številnimi zanimivimi portali in portoni, ki so opremljeni z napisi.

Hiša z naslovom **Ulica Vojana Reharja 1** je imela rustikalni ločni porton, od katerega je zdaj ostalo samo nekaj kvadrov ali modulov in peterokotni sklepni kamen, ki ima na ščitku reliefno sklesan napis: 1585 / · G · S · , s prekrižanima (domnevnima) vejicama spodaj.

Ta hiša je menjala precej lastnikov in stanovalcev. Eden izmed lastnikov je bil Friderik Furlan iz Ajdovščine, ki je imel tekstilno trgovino v Ajdovščini in tukaj. On je dal konec dvajsetih let 20. stoletja hišo podreti in jo na novo sezidati. Zidarska dela je opravil zidarski mojster Angel Terčelj iz Žapuž.³¹ Pri tem so za spomin na staro hišo in njen porton ponovno vzdali nekaj kvadrov spodaj in zgoraj na vsaki strani širokega novega hišnega vhoda, nad njim pa sklepni kamen.

Letnica na njem ni izvirna, temveč povzema letnico nekdanjega, še starejšega portala ali hiše (ne da bi ji bila dodana prava letnica nastanka rustikalnega portala). K tej trditvi me navajajo novejši način kamnoseške obdelave sklepnega kamna, oblike števk 1 in 5 v letnici, oblika ščita in dejstvo, da v tistem času tak ščit sploh ni bil v rabi za take namene. Gre torej za spominsko letnico in napis, ki ima zaradi prezidave in ponovne vgradnje v 20. stoletju kar dvojni spominski pomen.

Težave z identificiranjem imen sem imel pri pripravi članka pred dvajsetimi leti tudi **pri Pavlinovih, Ulica Vojana Reharja 6.** Njihov ločni porton ima na navideznem sklepnem kamnu, ki je bil izdelan v enem kosu z gornjim delom loka, vklesan takle napis: 1807= / I = P = / No 53. Tedaj me je priimek Pavlin, po katerem je hiša dobila današnje ime, zavedel, da sem bral črko P kot začetnico priimka Pavlin, za začetnico imena pa nikakor nisem mogel najti razlage. Pri kasnejšem temeljitejšem pregledovanju vipavskih matičnih in družinskih knjig se je pokazalo, da leta

1807 na hišni številki 53 ni bilo nobenega Pavlina,³² pač pa sem za začetnicama I. P. odkril trgovca **Ivana ali Janeza Peterlina**. Ta se je rodil 3. junija 1780 v Vipavi 151 očetu Francu Peterlinu in materi Mici - Mariji, se leta 1799 poročil z Vipavko Marijo Role (priči sta jima bila zidar Jernej Nadlišek in čevljar Jakob Role) in se preselil v hišo številka 53. V družinski knjigi iz leta 1820 je imela številko 52, v naslednji družinski knjigi iz leta 1840 pa najdemo Ivanovega sina in naslednika Jakoba na številki 57. Jakobovih staršev v tej knjigi ne najdemo več, kar najbrž pomeni, da sta oba umrla pred letom 1840.³³

Pri Hribovih, Ulica Vojana Reharja

7, je velika *kolona* s trikotno zaključeno preklado, zamaknjena pod *velb*. Na njej je vklesan skromen napis: 18 S H 88, ki ga preberemo takole: 1888. S(TEFAN) H(RIB).

Gospodar Štefan Hrib, ki jo je dal postaviti, je bil doma z bogate domačije Lovrénčevih v vrhovski vasici Hribi pri Štjaku. Bil je sin »veleposestnika« Lovrenca Hriba, po katerem je domačija tudi dobila ime, in Terezije z dekliskim priimkom Počkar. Rodil se je 10. decembra 1854, leta 1884 pa se je

poročil s Frančiško Ferjančič iz Vipave in se priženil na njen dom, Vipava 67, kjer se je reklo po domače pri Goških.³⁴ Po njem je domačija dobila ime pri Hribovih; tam je umrl 11. aprila 1926.³⁵

Po ustnem izročilu, ki sem ga slišal na Vrhéh, se je dosti potomcev z domačije Lovrencovih poročilo drugam in vsi so bili bogati ali pa so postali bogati. Štefan Hrib, ki se je poročil v Vipavo, je bil »strašen bogataš«. Po pripovedovanju Vipavcev je prišel z ogromne kmetije, ki je poleg druge posesti imela velike *hrastove meje* pri Štjaku. V Vipavo priseljeni Štefan je tudi imel veliko posestvo, gostilno z baliniščem in mesnico. Leta 1888, ko je dal postaviti veliko *kolono* svoje domačije, je tudi zvišal tisti del hiše, ki gleda na ulico.³⁶ Ko se je leta 1894 ustanavljala vipavska vinarska zadruga, je bil eden izmed njenih ustanoviteljev.

Na drugi strani ulice je **pri Škrbelovih** (potem so rekli **pri Rezki**), **Ulica Vojana Reharja 8,** lepo oblikovan in izdelan ločni portal, ki ima na sklepnem kamnu vklesane začetnice imena in letnico: A · F / 1843. Ta napis se razrešen glasi: A(NTON) F(ERANT). 1843.³⁷

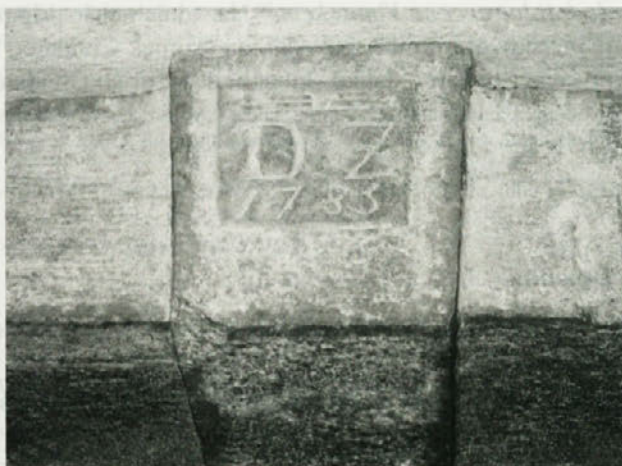
Postaviti ga je dal **Anton Ferant**, ki je bil po poklicu tkalec. Iz družinske knjige zvezmo, da se je rodil 29. septembra 1805, kraj njegovega rojstva pa ni znan. V vipavski rojstni knjigi Anton ni vpisan, kar pomeni, da se je v Vipavo priselil od drugod. Okrog leta 1825 se je oženil z Vipavko Jožefo Mesekar (Miseker), po njeni smrti pa se je leta 1837 v drugo poročil z Jožefo Lokar, menda vdovo Wolf iz Ajdovščine. Umrl je 20. septembra 1848.³⁸

Naslednji portal z napisom je **pri Poniževih, Ulica Vojana Reharja 9**, vendar ne gleda na ulico, temveč na dvorišče. Na sklepnem kamnu njegovega loka je vklesan napis: D Z / 1785, ki ga preberemo takole: D(OMENICO) Z(OZULLI). 1785.

Dominik Zozulli, Danijelov sin, je bil najverjetneje rojen v Salinu ali kateri drugi vasi v župniji Paularo v gorati Karniji v severni Furlaniji, od koder so prihajali s trebuhom za kruhom v naše kraje tudi drugi Zozulliji.³⁹ Kaže, da je prišel v Vipavski trg z očetovo družino, saj najdemo v vipavski mrliški knjigi leta 1792 vpisano tudi očetovo smrt. Tako kot oče je opravljal trgovski poklic. Leta 1780 je vzel za ženo Marijano Juliani, hčer trškega ranocelnika, po njeni smrti pa se je leta 1803 v drugo oženil z

Ano Uršič, vdovo Zadnik z Gradišča.⁴⁰ Kdaj je umrl, ne vemo, ker manjka mrliška knjiga za leta 1805–1838, vsekakor pa pred letom 1835.⁴¹ Njegov naslednik je bil Dominik, ki se je rodil 3. maja 1791 v očetovem prvem zakonu in se je kasneje ustalil v bližnji hiši, ki je kasneje dobila hišno ime pri Možetovih.

O gospodarju, ki je dal postaviti ločni porton današnje **hiše Reharjevih, Ulica Vojana Reharja 10 in 12**, nam nekaj več pove že napis v bohoričici, vklesan na njegovem sklepnem kamnu: IHS / MARTIN / PETKOVŠK / 1763. V vipavskih matičnih in družinskih knjigah zvedemo, da je bil **Martin Petkovšek** sin Luke Petkovška iz vikariata Godovič.⁴² Rodil se je okrog leta 1727 in se leta 1754 poročil z Uršulo Vitežič iz Vipavskega Trga, ko je ovdovel, pa se je leta 1777 v drugo oženil z Uršulo Kovačič, prav tako Tržanko. Umrl je 14. novembra 1791 na hišni številki 46, po podatkih v mrliški knjigi star 64 let.⁴³ Hišno ustno izročilo pravi, da je bil čevljar.⁴⁴

Pri Fajdigovih, Ulica Vojana Reharja 18, je najstarejši datirani vipavski porton.⁴⁵ To nam razodeva dvovrstični napis, vklesan na dveh temenskih delih njegovega loka: · J · 5 · 7 1 · / · IVLIAN CIVIDATER · G · Z ·, ali v poenostavljeno obliki: 1571. IVLIAN CIVIDATER. G. Z. Kratic ali inicialk G. Z. mi doslej niti s pomočjo zgodovinarjev ni uspelo razvozlati, o gospodarju, ki ga je dal postaviti, pa imamo nekaj podatkov.

Julijan Cividater je bil vipavski oskrbnik in eden izmed najbolj vnetih luterancev v Vipavi. O njem je pisal nadvojvoda Karel 28. avgusta 1581 baronu Karlu Lovrencu Lanthieriju, takrat zakupniku vipavskega gospostva,⁴⁶ naj ga takoj spodi iz Vipave, ker se je drznil tja povabiti luteranskega predikanta; druge vipavske luterance pa naj pošlje k patriarhu, če se ne bodo spreobrnil.⁴⁷ Med njimi je naveden tudi Jurij Cividater, nedvomno njegov sorodnik. Že pred tem omenja Julijana v dopisu z dne 4. marca 1572 kaplan Janez Terussi iz Vipave, ki piše, da bo prav on mogel dati zastavnim komisarjem podatke o njivi in domcu, ki sta bila dodeljena kaplaniji ob njeni ustanovitvi.⁴⁸

V Novoreformiranem urbarju graščine Baumkircherjev turn pa je bilo istega leta zapisano, da Julijan Cividater služi od tega domca 46 krajcarjev in 2 črna denariča, od njive pa daje žitno desetino kaplaniji.⁴⁹ Samo s priimkom »Cividatar« je omenjen tudi v Bevkovi povesti

*Zadnji lutrovci na Vipavskem.*⁵⁰ Nazadnje naj še pripomnim, da mi je pokojni jezikoslovec Franc Jakopin, ki je raziskoval priimke, povedal, da priimek Cividater, ki je danes že mrtev, izvira iz imena Cividale, Čedad, po čemer bi najbrž lahko sklepali, da so prišli Cividaterji v Vipavo od tam.

Nadaljevanje in konec prihodnjič

Božidar Premrl, Ljubljana,
e-mail: bozidar.premrl@siol.net

Opombe

- 1 Božidar Premrl, Vipavski portali, *Vipavski glas*, št. 33, julij 1995, str. 15–18; št. 34, september 1995, str. 8–11; št. 35, december 1995, str. 4–7; št. 36, marec 1996, str. 27–33; št. 37, junij 1996, str. 15–24.
- 2 Nekaterih podatkov o obravnavanih osebah v tem arhivu, žal, nisem mogel poiskati, ker v njem manjkata poročna knjiga za leta 1805–1835 in mrliška knjiga 1805–1838 (dalje navajam s kraticama: PK in MK).
- 3 Za razumevanje in pomoč pri tem delu se zahvaljujem pokojnemu vipavskemu župniku in dekanu Francu Pivku in sedanjemu župniku Alojzu Furlanu, župniku Francu Kralju na Slapu ter župnikom na Gočah, v Podnanosu, Podragi, Šturjah in Vrhpolju.
- 4 Na tem mestu naj še omenim, da je med tem časom v sklopu umetnostne topografije Slovenije izšla topografija območja Upravne enote Ajdovščina, v kateri je predstavljena tudi Vipava z njeni portali. Glej *Upravna enota Ajdovščina. Druga knjiga. Umetnostna topografija Slovenije*. Uredila Helena Seražin, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana 2012, str. 553–600: Vipava (dalje: *Umetnostna topografija*).
- 5 O imenitnosti te domačije govori podatek, da je tam že davnega leta 1480 obstajala žaga, ki je sodila med najstarejše znane take objekte v Sloveniji. Tedaj sta jo lastnika Tomaž India in Jörglein Streit prodala nekemu Triparju. Glej Milko Kos, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo, Zvezek tretji. Urbarji Slovenskega Primorja. Drugi del*, Ljubljana 1954, str. 264: Urbar za Vipavo 1499. – O tej domačiji in Francu Živicu je pisala tudi Grušenjka Zorn v prispevku: Živcevega malna in najstarejše vodne žage na Slovenskem ni več!, *Vipavski glas*, št. 39, december 1996, str. 10–14.
- 6 Župnijski arhiv Goče (dalje: ŽA), *družinski knjigi ali status animarum Goče 1810 in 1857* (dalje: SA).
- 7 ŽA Podnanos, SA *Šentvid 1883*; ŽA Vipava, SA *Vipava 1885*.
- 8 Sicer je bilo v tistem času v Vipavi kar precej priimkov na R, na primer: Rehar, Renar, Rešeta, Rodman, Rondič, Rušt, Role, Repič, Rovani in Reiter.
- 9 ŽA Vipava, SA *Vipava 1870 in 1885*.
- 10 Božidar Premrl, Hiša Silvestrovih v Vipavi in njena zgodovina, *Vipavski glas*, letnik XXX, marec 2014, št. 108, str. 15–18.
- 11 ŽA Podnanos, SA *Šentvid 1840–1853 in 1854–1883*.
- 12 To je nekdanji dvorec, v katerem je takrat živelo več družin, danes Slomškova ulica 1, Ajdovščina.
- 13 ŽA Šturje, *Rojstna knjiga Šturje 1836–1878* (dalje: RK); ŽA Vipava, SA *Vipava 1864, 1870 in 1885*; ŽA Štjak, SA *Vrabče V*.
- 14 Magda Rodman, Po sledih vipavskih županov. Bogomir Perhavec, *Vipavski glas*, št. 33, julij 1995, str. 5.
- 15 Kopije zapisnikov sej te zveze od ustanovitve 17. julija 1912 do njene likvidacije 4. septembra 1920 hrani Miro Perhavec v Vipavi.
- 16 Pripominjam, da sem v 4. nadaljevanju članka o vipavskih portalih, sodeč po kasnejših lastnikih te hiše, črko P napačno tolmačil kot začetnico priimka Pirjevec.
- 17 Povedala Karlo Premrl, Tabor 16, Vipava, in njegova sestra Pavla Žgur, roj. Premrl, Gradiška cesta 1, Vipava.
- 18 Njegov starejši brat Franc se je ustabil v Vrtovinu in si ustvaril družino na domačiji pri Čebulih. ŽA Kamnje, SA *Kamnje 1898–1955*. Za ta podatek se zahvaljujem Pavletu Bratini iz Kamenj.
- 19 Kasneje se je v Tabor priselil Filipov mlajši brat Anton Andlovic, po poklicu mlinar. ŽA Vipava, SA *Vipava 1885: gostači*.
- 20 ŽA Podnanos, SA *Šentvid 1854–1882 in 1883–1945*; ŽA Vipava, SA *Vipava 1885*.
- 21 Povedala Dora Seljak, hči mizarja Stanka Bukoviča, Vojkova ulica 10, Vipava, in Karlo Premrl, Tabor 16, Vipava.
- 22 Tudi Anton Cizara, Pod Gradom 16, Vipava, je pribil: »Tiste buče so krigli.«
- 23 Škofijski arhiv Koper, Virgil Šček, *Paberki 10*, str. 18: Trg Vipava.
- 24 Tako je bilo zapisano ob njegovi smrti 1. septembra 1764 in pokopu njegovega trupla v grobnici v župnijski cerkvi sv. Štefana. Razumeti je, da je bil dosluženi oskrbnik vipavskega gospostva in posebej zadolžen za žito. Glej ŽA Vipava, MK *Vipava 1749–1784*.
- 25 ŽA Vipava, RK *Vipava 1728–1738*, PK *Vipava 1740–1763*, MK *Vipava 1784–1804*.
- 26 Ljubomir Andrej Lisac, Dijaki s področja Primorske na novomeški gimnaziji v razdobju 1746–1941 in na gimnaziji na Reki-Sušaku v razdobju 1896–1941, *Goriški letnik*, št. 8, 1981, str. 311.
- 27 Izraz pomeni zastopnika sodne oblasti.
- 28 ŽA Vrhpolje / ŽA Ustje, *Urbarium ... Ustje*, list [6].
- 29 ŽA Vipava, PK *Vipava 1783–1804*. – Ime je dobila hiša po kasnejšem lastniku Janezu Mesesnelu, ki je bil kotlar. Takrat je imela hišno številko 48, naslikano na sklepnem kamnu portala. Glej SA *Vipava 1885*.
- 30 ŽA Vipava, SA *Vipava 1885*, RK *Vipava 1825–1854*.
- 31 Povedala Ivan Poniž, Pod Gradom 13, Vipava, in Anton Cizara, Pod Gradom 16, Vipava.
- 32 Prvi Pavlin, ki ga najdemo šele v prvi vipavski družinski knjigi iz leta 1820, se je imenoval Gregor in je živel v Vipavi na hišni številki 174.
- 33 ŽA Vipava, RK *Vipava 1771–1784*, RK *Vipava 1804–1825*, PK *Vipava 1783–1804*, SA *Vipava 1820 in 1840*. – V zvezi z ženo Ivana Peternela nas spravlja v zadrego vpis hčerke Terezije v krstni knjigi leta 1808, v katerem stoji, da mu je otroka rodila žena Terezija z deklinškim priimkom Perčič. Žal ni mogoče zanesljivo ugotoviti, ali gre v tem primeru za matičarjevo napako ali morebiti res za drugo ženo.
- 34 Domačiji so rekli pri Goških po nevestinem očetu Francu Ferjančiču (1821–1904), ki se je priselil v Vipavo z Goč.
- 35 ŽA Štjak, SA *Štjak III*; ŽA Vipava, SA *Vipava 1885*, PK *Vipava 1836–1906*.
- 36 Pripovedovali so: Milan Hrib, pri Lovrencovih, Hribi 1; Ivan Poniž, Pod Gradom 13, Vipava, in Karlo Premrl, Tabor 16, Vipava.
- 37 V *Umetnostni topografiji*, str. 554, je ta portal pomotoma pripisan sosednjima hišnima številka 10 in 12.
- 38 ŽA Vipava, SA *Vipava 1820 in 1840*, RK *Vipava 1825–1854*.
- 39 To je razbrati iz pisma, ki mi ga je poslal dne 26. avgusta 2008 župnik Giovanni Battista del Negro iz župnije svetih Vida, Modesta in Krescencije v Paularu; v njem je med drugim omenjen tudi neki Zozulli, vpisan v 1. krstni knjigi za leta 1722–1867 (za kraj Salino).
- 40 ŽA Vipava, PK *Vipava 1771–1783 in 1783–1804*, MK *Vipava 1784–1804*; RK *Vipava 1784–1804*; SA *Vipava 1820 in 1840*.
- 41 V kopijah mrliške knjige Vipava, ki se začinjajo z letom 1835 in jih hranijo v Škofijskem arhivu Koper, ni vpisa njegove smrti.
- 42 V župnijskem arhivu v Godoviču manjka prva rojstna knjiga, v kateri je bil vpisan Martin Petkovšek. Po izjavi tamkajšnjega župnika Bogdana Berčeta je duhovnika Godovič obsegala samo to naselje, torej je bil Martin Godovičan.
- 43 ŽA Vipava, PK *Vipava 1740–1763*, PK *Vipava 1771–1783*, MK *Vipava 1784–1804*.
- 44 Marija Rehar, Ulica V. Reharja 12, Vipava.

- 45 Žal so v *Umetnostni topografiji*, str. 554, ta častitljivi porton pomladili kar za sto let!
- 46 Gospostvo Vipava, ki je bilo tedaj deželno knežja komorna posest, je kupil leta 1584. Majda Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, Ljubljana 1982, str. 529; Andrej Vovk, *Od Baskije, preko Pariza, Indije in Japonske do Lozice, v: Pod varstvom sv. Frančiška Ksaverija. Župnija Lozice v času in podobah*, str. 13.
- 47 Anton Koblar, *Drobtinice iz furlanskih arhivov, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, Ljubljana 1894, str. 23–24 (dalje: *Izvestja*).
- 48 Majda Smole, *Vicedomski urad za Kranjsko, 13. stol. – 1747, Cerkevne zadeve, 5. Lit. M-R*, Ljubljana 1995, str. 197: Kapela Baumkirchner turn, *Dopis kaplana Janeza Terussija, Vipava, 4. marca 1572*.
- 49 Arhiv republike Slovenije, *Novoreformirani urbar graščine Baumkircherjev turn, 1572, AS 1074, Zbirka urbarjev, II / 2u, folio 39: Urbar der Kaplonei vnnnd Stiffits des Bambkirchers Thurn zu wippach*.
- 50 Ferdo Plemič (= France Bevk), *Zadnji lutovci na Vipavskem. Povest iz minulih časov*, Trst 1930, str. 10.

Ob 100-letnici velike vojne

Očetovi spomini na avstro-ogrsko letališče v Podragi

Pogovor s sinom Jožetom Žvanutom iz Podrage

Spoštovani g. Žvanut, hvala za sodelovanje in pogovor. Prosim, če se predstavite in poveste nekaj spominov vašega očeta na podraško avstro-ogrsko letališče.

Baugruppe LFT Kart.319 zu Res.Nr.5-1 Bild2

Sem Žvanut Jože, rojen 18. 3. 1937, moj oče je bil rojen 3. 9. 1906 v Podragi. Po njegovih pripovedovanjih je bilo letališče pri cerkvici sv. Urbana, eno letališče pa je bilo pri Smeteh, kjer je glavna cesta Vipava–Podnanos, ob strani ceste. Ko so gradili hangarje, jih je vse podrlo, saj je tu pri nas močan veter. Istočasno so gradili hangarje tudi pri sv. Urbanu. Bilo jih je zelo veliko, koliko točno ne vem, so pa otroci, kot je pripovedoval ata, tam pasli živino in so se lahko približali tudi pilotom in si ogledovali letala. Povedal je tudi, da so mladi piloti bivali v enem od hangarjev, kjer so se tudi učili. Mlad pilot se je usedel v letalo, starejši pilot pa ga je učil rokovanja z njim.

To pomeni, da so šolali pilote tudi na podraškem letališču?

Na podraškem letališču so se šolali mladi piloti, ker je bilo bolj ugodno, saj je bilo bolj zavetno pred burjo in tudi hangarjev burja ni podirala. Ata je pripovedoval tudi, da so nekega dne prišli Lahi (Italijani op. p.), da bi bombardirali letališče. Še danes se okrog 700 metrov proč pozna luknja velikosti okrog tri četrt metra, kjer je italijanski pilot spustil bombo. V tem času so začeli streljati nanj in je potem v bližini Goč v smeri proti Štanjelu padel.

Torej so ga sestrelili?

Ja, so ga. Ko je razpadla Avstro-Ogrska, so piloti odšli, letala pa so ostala tu, na letališču. Ata je potem povedal, da so vaški možje fantom, starim 12, 13, do 14 let, moj ata je bil takrat v 12. letu, rekli: »pojdit vi, fantje, tja dol in zažgite letala, da jih ne bodo Lahi dobili!« Povedal je, da so se Avstrijci pomikali po t. i. »Glavni Gorici«, to je glavni cesti proti Podnanosu, kjer je malo klanca, Italijani pa so bili že v Logu. Vsa letala se je takrat zažgalo, da niso Italijani dobili niti enega. En fant je bil malo omejen, kot so pravili, in je kmalu zgorel, ker je bil skrit v enem letalu, ko so ga zažgali. Vendar se je vse skupaj srečno končalo.

Letališče Vipava

Kakšno je bilo življenje pilotov v Podragi? Nastanjeni so bili v podraški šoli, v kateri so imeli tudi menzo.

Ja, moj ata je povedal, da so bili nastanjeni v Podragi v šoli. Bilo je kar živahno. Kadar niso bili na svoji dolžnosti, da niso šli z letali ven, je bila zabava.

Verjetno so uživali pravo pilotsko življenje?

Ja, marsikaj se je dogajalo, je povedal. Kot otroci so poslušali vriskanje, prepevanje, skratka zabavno je bilo. Tako je življenje teklo naprej, vsaj takrat niso pomislili na vojno in kako so trpeli.

Njihova življenjska doba je bila zelo kratka, zato so si tudi več privoščili.

Po pripovedovanju so bili zelo cenjeni Čehi, ki so se pogosto vrnili, da jih niso sestrelili. Bili so korajžni in spretni v pilotiranju, kar je bilo zelo pomembno, saj so jih številne tudi sestrelili. Ko so se vrnili s poleta, so spraševali: »Kje je pa ta?«, »Tega ni več!« Samo to so rekli: »Tega ni več!«

Kakšno pa je bilo življenje osebja na letališču od sv. Urbana proti Vetrnem polju? So se kaj družili z domačini?

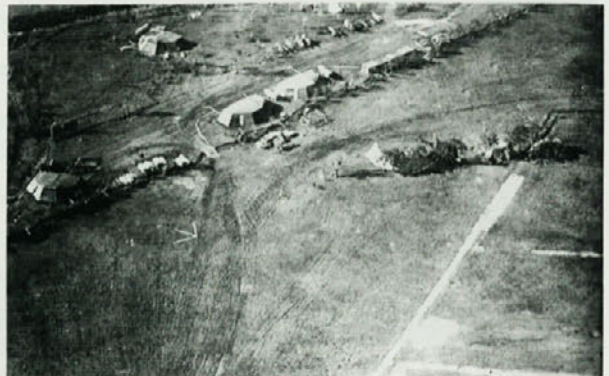
Ni bilo ravno veliko stika z domačini, vendar tudi ne tako, da se ne bi smeli družiti z njimi. Piloti so v vasi tudi spali, vendar ne po hišah, kjer so bili domačini. Spali so nad menzo v zgornjih prostorih podraške šole. Po vasi niso spali in so bili zelo kulturni.

Ali so imeli še kakšne druge barake, objekte ali skladišča v okolici ali samo hangarje in kar je bilo v okviru letališča?

Tako, glavno je bilo na letališču, v Podragi in okolici ni bilo nič, razen kar so uporabljali šolo. Da bi kaj drugega bilo v vasi ali okolici, tudi jaz ne bi vedel. Bilo pa je na letališču polno barak poleg hangarjev.

Podraga – letališče

Podraga – vzletišče

Glavni vhod je bil tam pri orehu, še jaz se spominjam, kako je bila cesta narejena in tlakovana vse do hangarjev, cesta se je odcepila s podraške ceste proti hangarjem pri enem orehu pred sv. Urbanom v smeri iz Podrage. Moram povedati še to: prej si iz Podrage v Vipavo čez t. i. Veliki most, kjer je bila glavna cesta. Ko se je začela prva svetovna vojna in ko so začeli graditi hangarje, so na potoku Močilnik zgradili lesen most z betonskimi nosilnimi stebri, kar je bila velika olajšava za Podražane, saj so lahko šli naravnost v Vipavo. Tako so imeli več kot tri kilometre manj poti. Pri prehodu jih avstro-ogrski vojaki niso nič ovirali, lahko so prosto uporabljali most za prehod.

Kaj pa cerkev sv. Urbana? Je bila takrat namenjena bogoslužju za letališko osebje in pilote?

Kolikor jaz vem, so jo uporabljali, tudi poškodovana ali uničena ni bila. Naj bi se namensko uporabljala za bogoslužje za pilote. Verjetno, da so imeli svojega kurata in so hodili k maši, tudi ata je povedal, da ko so imeli mašo, ker je cerkva majhna, jih je bilo tri četrtine zunaj, od tega večinoma osebje, mehaniki, vzdrževalci itd. Ata je pripovedoval, da so na letališču tudi popravljali, kaj so popravljali, ne vem, so pa imeli svoje delavnice, kjer so izvajali razna popravila. Kot radovedne otroke so jim vojaki tudi pustili na letališče, odraslih oseb pa niso spuščali, tako so otroci lahko marsikaj videli. To je bilo tako, kot mi je ata povedal, in tudi drži, saj ata ni imel namena lagati, kaj je bilo, ampak je povedal samo, kar je videl kot otrok in kar me je zanimalo in me še zanima, zgodovina, še posebno vojaška. Moja žena rada bere bolj poučne vsebine, jaz pa Napoleona, Hitlerja, Mussolinija in druge, vse, kar je vojaško, me zanima.

Podraga – častniki

Gospod Žvanut, hvala za vaš pogovor in vse dobro vam želim še naprej.

Pogovor pripravil Mitja Močnik dne 28. 8. 2014.

Velika dežela

2. del

Vožnja do taborišča je bila kakor hude sanje. Še nekaj dni jo je mleko tako tiščalo v prsih, da so jo od bolečin oblivala solze. Komaj pol leta kasneje pa se je po kapitulaciji Italije vračala domov. Tako hitro! Očitala si je, da ni poskrbela za Mihca. Morda bi ji dovolili, da ga ima pri sebi, dojila bi ga in zdaj bi se z njim v naročju vračala domov. Kje je zdaj? Kdo skrbi zanj? Čakala je, da se vrne mož, in istočasno trepetala od strahu. Kaj mu bo rekla? Kaj bo rekla Francu, zakaj ni poskrbela za njenega otroka? Njega ni bilo, so se pa neke noči pri njej oglasili partizani. Z njimi naj gre, Nemci je ne bodo pustili pri miru, je že na seznamu za Nemčijo. Kot v meglenih sanjah so minevali meseci, nazadnje se je sama vrnila v prazno hišo. Nikoli ji ni nihče povedal, kje je umrl Franc. Nikoli ni izvedela, kje je pokopan. Pomirila se je, skoraj potolažila, mu vsaj nikoli ne bo treba povedati o Mihcu. Ampak kaj! Ali naj bi mu rekla, da so ji otroka vzeli na poti med zaporom in taboriščem? Ali resnico, najhujšo od vseh: da ga je sama izročila tujim rokam, ne da bi usmiljenko vprašala po njenem imenu. Kako naj bi ga kasneje iskala, če ni niti vedela, v katero hišo ga je odnesla! Od tedaj je v svojih nočnih morah poslušala oba: Mihec je neutolažljivo jokal, Franc pa vpil in ji jezno očital, zakaj ga ni obvarovala.

Osvoboditev? Godci so nategovali mehove harmonik, piskali in pihali v vesele in glasne inštrumente, vsi so plesali in peli, ona pa se je zapirala v svojo izpraznjeno hišo. Državna meja se je zaprla, kot bi zlobni velikani spustili na zemljo železne zavese, zaklenjene s tisočeriimi ključavnicami. Meja ni bila le slaba uresničitev novih političnih domislic, bila je pregrada od pekla do neba, meja med njenim otrokom in njo, meja med življenjem in smrtjo. Kolikšno moč bi morala imeti, da bi jo preskočila? Za Mihca je trepetala samo še v sanjah, v katerih je k njej stegoval ročice, ali pa ga je iskala v globoki temni vodi, kamor ji je zdrsnil iz naročja.

Še dve leti je čakala, da se bo zgodil čudež, sama ni vedela kakšen, šele potem je sosedu Antonu, tudi vdovcu, odgovorila, da se bo poročila z njim. Razumela je, kako hudo je moškemu, samemu z dvema otrokoma. In on ji je dal, kot je ves ponosen govoril, prstan, srce in svoje ime, v upanju, da bo srečna. Srečna? Kako naj bo še kdaj srečna. Zelo se je trudila, da bi jih imela rada, njega, njegovi deklici in potem še njuno najmlajšo, Mihaelo. Tri punčke. Ni jim bila slaba mama, skrbela je zanje, zares rada pa ni imela nikogar. Pastorki sta čutili njen hlad, takoj ko je bilo mogoče, sta zapustili očetovo hišo. Nikoli nista ljubili, kot suhi veji na bolnem drevesu sta. Mihaela pa je vse življenje visela na njej, kot da se še vedno zaman trudi, pridobiti njeno pozornost in ljubezen.

Anton ni nikoli zaupala, kaj vse je pretrpela. Vedel je, da je vdova, morda so kdaj celo kaj govorili o njeni nosečnosti, zaporu in taborišču, vendar je ni spraševal, morda se je bal, kaj mu bo odgovorila. Bil je dober z njo. Tiho je živel ob njej v njuni temni in hladni hiši in se skoraj neopazno za vedno umaknil tja, kjer ni ne žalosti ne bolečin.

Nikoli ni izgovorila Mihčevega imena, vendar se mu ni odpovedala, bila je odločena, da ga bo poiskala ali vsaj izvedela, kaj se je zgodilo z njim. Saj se otrok ne more kar tako izgubiti. Saj je videla, kako ga nuna drži v naročju, večkrat ji je zaklicala njegovo ime.

Nikoli si ni upala na domači občini vprašati, kaj naj naredi, kje naj ga išče, saj bi morala priznati, da ga je sama izročila usmiljenki. Potem se je nekega dne meja odprla za trume državljanov, da so po več letih lahko obiskali svoje sorodnike ali vsaj pogledali, kaj imajo po trgovinah. Tudi ona se je nekega dne odpravila tja dol. Šla je, trdno odločena, da poišče Mihca, bilo je, kot da gre po dolgih letih ponovno na božjo pot. Med vožnjo v sončno mesto so jo spremljali isti hribi, kot jih je tistega nesrečnega marčnega jutra gledala skozi režo na vratih živinskega vagona. Kam naj gre, koga naj vpraša, kje je Mihec? Kakšen je zdaj? Če je sploh preživel. Po več urah obupane hoje po mestu se je vrnila domov, ne da bi koga kaj vprašala.

Samo enkrat je šla na tisto žalostno pot. Morda pa ni hotela izvedeti resnice, vse pogosteje si ga je namreč slikala v rožnatih barvah: postaven mladenič je, zdrav in srečen. Vse se je odvijalo prehitro, tudi njeno življenje, tako je mislila. Oh ne, zdaj je že odrasel. Sploh pa bi bil že čas, da pove Mihaeli, in vsaj malo bremena preloži na njena ramena.

Med tisoč skrbmi za bolno mater in nosečo hčerko Mihaela ni zmogla niti presenečenja, kaj šele žalosti in sočutja za mater. Kot da bi že dolgo vedela. Materino dolgo izpoved in nato prošnjo, naj ga poišče, je mirno sprejela, podobno kot bi jo prosila, naj naredi kaj preprostega in povsem vsakdanjega. Sploh se ni zavedela, da tako izpolnjuje njeno zadnjo željo. Ni se spraševala, kako naj ga najde brez datuma in kraja njegovega rojstva, z imenom, ki ga italijanski uradniki najverjetneje ne bi znali ali ne hoteli pravilno napisati, ne da bi vedela, kje je bil krščen, če je sploh bil ... Koliko otrok je izgubilo matere! V nekem trenutku jo je pretreslo spoznanje, da prebivalci Evrope, te "naše nove države", krvavimo iz nezaceljenih ran, ki so nas prizadele v otroštvu. In naše mame, če so še žive, se sramujejo, ker niso bolje poskrbele za nas. Tisti pa, ki so svet pahnili

v apokaliptično ježo lakote, nasilja in smrti, se še vedno pripravajo, kdo je začel in kdo je zmagovalec oziroma poraženec.

Prav zaradi prebujene zavesti ni odnehala, jeza nad krivicami jo je gnala naprej, veliko uradov je obšla in spraševala po svojem malem izgubljenem bratcu. Šele včeraj pa ji je neki uradnik odkrito rekel, naj povpraša po njem na osrednjem mestnem pokopališču, tam imajo gotovo natančno evidenco pokopov. Če je bratec umrl, kar je najverjetneje, ga prav gotovo niso pokopali na samostanskem vrtu.

Na goriškem pokopališču je bila takrat, ko jo je Robert zadnjič klical zaman. Ni poznala urnika in na pokopališko upravo je prišla zadnji trenutek, prav ob koncu uradnih ur. Ni ovinkarila, prosila je, naj pregledajo seznam pokopanih spomladi leta 1943, če je morda med njimi vpisan Mihec Kodelja, njen bratec. Knjige so bile tako dobro vodene po datumih pokopov, da je uradnik že po kratkem pregledovanju našel zapis:

17-3-1943 Michelle Codelli Viale Fatebenefratelli Gorizia

Kam so ga pokopali?

V roke je vzel načrt pokopališča. Pokazal ji je, kje je bil njegov grob med drugimi otroškimi grobovi. Že dolgo ga ni več, nihče se ni zanimal zanj, pa so ga prekopali. Tu so zdaj novi grobovi. Otroci ne umirajo več. Prosila ga je, naj ji vsaj pokaže njegov grobek. Rada bi mu prižgala svečko. Prijazno jo je pospremil do tja. Saj lahko vidi tudi sama. Tu je bilo veliko malih grobov, vendar ni nobenega več.

Ni se še odpeljala, ko jo je Robert končno priklical. Ves zasopel od navdušenja in sreče ji je poročal, da se je zjutraj rodil njen prvi vnuk Lukec, takoj zadihal in zajokal, ima 3,6 kilograma. Noni pa bi rad povedal sam. Kje je zdaj? Ni pri noni? No, potem pa se najdeta pred domom, kdor pripelje prvi, naj počaka, da gresta skupaj.

Ob presunljivem srečanju življenja in smrti je za trenutek obnemela in ohromela. Prevzelo jo je spoznanje, da je med različnimi uradnimi knjigami, kamor se vpisujemo živi, najzanesljivejša Knjiga smrti. Spoznanje jo je obšlo skupaj s prepričanjem, da Življenje vedno zmaga, prej ali slej preglasi prhutanje smrtnih ptic. Zdaj se jim oglašajo z vso svojo močjo, zapelo jim je s prvim Lukčevim jokom in se bo slišalo vsakokrat, ko bo kričal za materinim mlekom.

Zato da svoji mami pove o Mihčevi smrti, pa ima še veliko časa. O ne! Vest, njen nemirni sodnik, jo je opomnila, naj si ne laže. Mama živi tako dolgo samo zato, ker mora pred smrtjo izvedeti, kdaj je umrl njen prvi otrok in kam so ga pokopali. Ponižuje jo, če misli, da tega ni sposobna sprejeti in se nato mirno posloviti. Nemirno se je spraševala, kako bodo mami povedali oboje, o rojstvu in smrti. Kdaj o Mihčevi smrti in njegovem prekopanem grobu na goriškem pokopališču in kdaj o rojstvu pravnuka? Ne, vsaj danes ne o smrti. Danes bo molčala, nobenemu človeku še ne more povedati, kaj je pravkar izvedala.

Roberta takoj vpraša, kako bosta z Magdo imenovala njenega prvega vnuka.

“Lukec bo. Saj veš, saj smo veliko govorili o tem.”

“Posebno Magda. Saj niti ne vem, zakaj se je tako razburjala.”

“Nosečnice so menda takšne, občutljive in nepredvidljive. Tudi kolegi v službi mi pravijo tako. Zdaj po porodu bo drugače.”

“Pa saj ima fantek lahko dve imeni, Luka in Miha, potem pa ga kličita, kakor hočeta. Saj veš, da ni zaradi mene, prababico pa bi s tem zelo razveselili.”

“Veš, da lahko. Sploh ne vem, zakaj je Magda tako komplicirala. Jaz sem za. Prosim, taščica, hitro k noni, da ji poveva o rojstvu pravnuka.”

(Konec)

Marija Mercina

Spomin na ustreljene v Vipavi leta 1945

Konec druge svetovne vojne maja 1945 je za marsikoga na Primorskem pomenil osvoboditev, marsikdo pa je v tistih poznopomladnih mesecih doživel samo prehod iz enega totalitarnega sistema v drugega, torej iz nacifašizma v komunizem. Vsaka vojna zahteva svoje žrtve, nekoliko težje pa je razumljivo nasilje po končani vojni. Večino žrtev povojnega revolucionarnega nasilja, tudi na Primorskem, je smrt dosegla brez sojenja. Slovenci, Italijani, Furlani, Nemci in drugi so končali v različnih brezni in kraških jamah, fojbah. A bile so tudi izjeme, kjer lahko govorimo o usmrtitvah, torej t. i. sodnih umorih.

Skoraj pozabljena zgodba stopa tokrat pred nas v Vipavi. Šele sredi oktobra 1999 so na tamkajšnjem pokopališču z mašo zadušnico pokopali posmrtno ostanke šestih žrtev. Položili so jih v skupni grob znotraj vipavskega pokopališča. Vse žrtve so umrle istega dne, to je 14. julija 1945. Po nalogu vojaškega sodišča tržaškega vojnega območja so jih dan prej obsodili na smrt, nato ustrelili in zasilno pokopali na polju za zidom vipavskega pokopališča. Ni šlo za domačine, med žrtvami so: Ludvik Eržen, Dušan Stanislav Leskovic, Janez Lukan, Ivan Novak, Alojz Rakar in Franc Žgavec. Za odkritje grobišča v Vipavi je bila zaslužna predvsem

»Komisija za raziskavo povojnih množičnih pobojev, pravno dvomljivih procesov in drugih nepravilnosti občine Vipava«, ustanovljena leta 1995. Veliko so k temu pripomogla zlasti pričevanja prič, ki so pokazale prvotni kraj pokopa. »Ljudski glas« je že leta vedel povedati, da so kmalu po koncu druge svetovne vojne v Vipavi obesili nekega bogoslovca, kar se je izkazalo za ne popolnoma resnično. Torej, kdo pa so bile žrtve iz omenjenega vipavskega grobišča?

Dušan Stanislav Leskovic je bil bogoslovec, rojen leta 1922 v Ljubljani, očetu Josipu in materi Jožefi Trkman, po rodu iz Podkrajja. Šolal se je na klasični gimnaziji v Ljubljani, kjer se je leta 1943 vpisal na Teološko fakulteto. Leta 1944 je prišel v Vipavo, kjer je deloval kot pripadnik Slovenskega narodnega varnostnega zbora oz. primorskih domobrancev. Ni hodil na bojne pohode, saj je večino časa preživel v pisarni vipavske čete, kjer se je ukvarjal predvsem s propagando. Ob koncu aprila 1945 so se tudi t. i. primorski domobranci umikali proti Gorici in potem dalje čez Sočo v Furlanijo. A Dušana Leskovica ni bilo med njimi, saj se ni bal svojega medvojnega delovanja in se je odločil ostati v Vipavi, kjer so ga zajeli partizani. Pred vojaškim sodiščem tržaškega vojnega območja je bil obsojen na smrt in ustreljen. Sorodniki dolgo niso vedeli za Dušanovo usodo, saj je bil šele decembra 1995 uvrščen med pogrešane osebe, za katere je začel postopek, da se razglasijo za mrtve. Dušan Leskovic je zapisan tudi na farnih spominskih ploščah župnij mesta Ljubljane.

Nekoliko več vemo tudi o drugi žrtvi, to je bil Alojzij Rakar, salezijanski brat iz Ljubljane. Rojen je bil leta 1924 v Šentlovrencu pri Trebnjem, očetu Antonu in materi Albini Perstopcec. Že kot mlad fant je vstopil k salezijancem na Rakovniku v Ljubljani. Leta 1940 je vstopil v salezijanski noviciat na Radni pri Sevnici. Med vojno je delal v salezijanski tiskarni na Rakovniku. Pozneje so ga mobilizirali domobranci in odločil se je, da bo šel med pripadnike Slovenskega narodnega varnostnega zbora. Med umikom ob koncu vojne so ga pri Ajdovščini zajeli partizani. Pred vojaškim sodiščem je bil obsojen na smrt in ustreljen v Vipavi.

Tretja žrtev je bil Ludvik Eržen iz Lučin pri Gorenji vasi, rojen kot kmečki sin leta 1925, očetu Janezu in materi Ivani Mrak. Med vojno naj bi bil pripadnik t. i. primorskih domobrancev v Soški dolini. Tudi on je bil obsojen pred vojaškim sodiščem in ustreljen 14. julija 1945 v Vipavi.

Četrti ustreljeni je bil Franc Žgavec, rojen leta 1925, doma iz Jeličnega Vrha nad Idrijo. Tudi on naj bi med vojno služboval pri t. i. primorskih domobrancih in bil zajet ob umiku ter obsojen pred vojaškim sodiščem. Peti ustreljeni je bil mladoletni Janez Lukan, rojen leta 1927, po domače Čoparjev iz Rovt, po poklicu vrtnarski pomočnik. Med vojno naj bi služboval pri t. i. primorskih domobrancih, bil zajet ob umiku, obsojen pred vojaškim sodiščem v Vipavi in ustreljen.

Za šestega ustreljenega Ivana Novaka, bil naj bi iz Ljubljane, žal nisem uspel odkriti kaj več podatkov, kajti več žrtev iz tistega obdobja nosi isto ime in priimek.

Nasploh so veliko delo na področju pozabljenih in zamolčanih žrtev druge svetovne vojne na Primorskem opravile različne občinske komisije s podobnimi imeni kot tista v Vipavi, ki so bile ustanovljene po političnih spremembah v Sloveniji leta 1990. Podobna komisija je bila po prvih povojnih demokratičnih volitvah ustanovljena tudi v nekdanji skupni občini Ajdovščina, tja pa je do leta 1994 spadalo tudi današnje ozemlje občine Vipava. Žal v Ajdovščini zbrano gradivo ni bilo predano v hrambo arhivu.

Takratna Demosova vlada je izdala odlok o grobiščih in v večini slovenskih občin so ustanovili komisije, ki naj bi raziskale medvojne in povojne poboje ter dvomljive procese in poskrbele, da bi morišča oziroma grobišča zaznamovali in zavarovali. Njihovo delo ja bilo različno uspešno, kar lahko rečemo tudi za zagnanost njenih članov pri tem. Največjo dejavnost teh komisij opazimo sredi devetdesetih let, žal pa povsod niso pisali zapisnikov ali so se ti izgubili oziroma je gradivo ostalo pri ustvarjalcih, to je na posameznih občinah. Prvi predsednik prej omenjene vipavske komisije je bil prof. Jurij Rosa, sicer zgodovinar in arhivist v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. Prav on je poskrbel, da se je bogato arhivsko gradivo, ki je nastalo pri delu vipavske komisije, uredilo in potem predalo Pokrajinskemu arhivu v Novi Gorici. Kolikor mi je uspelo ugotoviti, je to edini tovrstni primer na širšem Goriškem. Predano vipavsko gradivo je popisano, ustrezno označeno in nudi odlične možnosti za raziskovanje. Večina zbranih dokumentov in pričevanj obravnava dogajanje med drugo svetovno vojno oziroma neposredno po njej, geografsko pa je omejeno na ozemlje današnje občine Vipava, čeprav posamezni dokumenti in pričevanja segajo tudi v sosednje občine (Ajdovščina, Postojna, Idrija).

(Članek je bil objavljen v Novem glasu v Gorici 10. 7. 2015.)

Vipava, grob žrtev; avtor: Ivo Žajdela

Renato Podbersič ml.

Bližajoča se vojna

Zgrinjali so se temni oblaki in grozeče naznanjali težke čase druge svetovne vojne. V moji službi kot poklicni voznik mi je bilo dano, da sem preživel le dve poletji in eno zimo. V zimskem času, ko je bilo manj razpečevanja osvežilne pijače po gostilnah, naravno, saj pozimi je tudi manj žeje, je moj vrli gospodar pripravil še dodatno gospodarsko dejavnost. Tudi zato, da bi me v celoti zaposlil. Neko goriško podjetje, ki se je bavilo z utekočinjenim plinom, je imelo tudi program napeljevanja svetlobe po hišah, kjer ni bilo električne napeljave. Ko sem to delo sprejel v svoje roke, sem namesto električne žice napeljeval drobne cevke do kraja, kjer naj bi visela plinska žarnica, seveda od jeklenke naprej. Spomnim se, da mi je uspelo razsvetliti kar po tri hiše na dan. Ljudje so bili presrečni, ko je zažarela plinska žarnica. Neprimerno bolj je svetila kot pa navadna električna, zato imam kar lepe spomine na to mojo novo dejavnost, saj sem bil pri vsaki hiši izredno lepo postrežen, veseli so bili in hvaležni, da so se končno znebili petrolejke. Tako sem se skoraj celo zimo potikal po oddaljenih zaselkih gor do Cola naprej proti Črnemu Vrhju. Pred menoj je bila še ena poletna sezona razpečevanja ustekleničene pijače do jeseni leta 1942.

Takrat pa se je že začel vojni ples. Nemci so osvajali, Italijani so osvajali in partizani so se pojavljali. Ker so se vojaške oblasti zdale za svoje nabornike, da bi odhajali v partizane, so nas kar brez poziva neko noč zajeli, strpali na zastražen kamion ter odpeljali. Dali so mi samo deset minut časa, da se oblečem. Tako sem končal svojo prvo šofersko službo. Italijanska vojaška oblast nas je odpeljala v bližino Firenc in nas namestilav mestu Prato. Tam smo preživeli kak mesec. Najbolj mi je v tem kraju ostalo v spominu Castaniaccio. To je bila neka polenta iz kostanjeve moke. Bila je zelo okusna. Privoščili smo se je pri večernem prostem izhodu. Seveda, dokler smo imeli še kaj cvenka v žepu. Nato so nas odpeljali v hriboviti kraj nad mestom Firenze v mesto Marradi kakih šestdeset kilometrov oddaljeno od Firenc. Zanimivo pri tej premestitvi je bilo to, da so naši predhodniki, naši oficirji, ko so si šli ogledat našo novo namestitev, to je bilo v nekem zapuščnem mlinu, omenili, da namreč pride četa Ribellov, Ščavov. To je, da pride četa slovenskih upornikov. Spominjam se prvega večera. Na večernem prostem izhodu so bile vse hiše zaprte in zatemnjene, po ulicah nobenega človeka. Kasneje smo izvedeli, kako so bili ljudje prestrašeni prav zaradi te novice, da prihaja v mesto nekakšna zloglasna četa, tako zvani Ribelli. V resnici smo bili le 18-letni mladeniči, zelo daleč od vsakega terorja. Zelo kmalu smo se tako priljubili tem Marratčanom, da so se okna odpirala in so nam ljudje aplavdirali, ko smo marširali skozi mesto, s slovensko pesmijo, seveda. Vsekakor je morali čudovito odmevati iz dvesto mladih grl. Dokaz, kako smo bili priljubljeni pri teh hribovskih meščanih, je v tem, ko smo odhajali stran – zvedeli so namreč, da odhajamo na Sardinijo, čez zloglasno morje, kjer skoraj nobena ladja srečno ne dospe na cilj – smo praktično hodili skozi takozvan špalir ljudi, ki so nas pozdravljali. Tudi s solzami v očeh.

Čez kakšen dan smo se v Civittavecchi vkrcali na ladjo, bila je že noč, ko smo odpluli iz pristanišča. V začetku je ladja še kar mirno plavala po Sredozemskem morju. A nekje proti polnoči se je že začelo pozibavanje, ki se je zelo hitro stopnjevalo. Zajel nas je namreč zelo hud vihar. Ker je bila ladja potniška, smo bili nameščeni po kabinah vsak v svoji postelji. Tako sem v postelji spremljal ladjino premetavanje. Imel sem občutek, da ladja vozi nekje po hribovju, kajti padali smo v strašno globoke prepade. Nato smo se vzpenjali na zelo visok hrib in zopet padali v zelo globoko brezno. Dokler sem bil v postelji, sem se že nekako boril proti morski bolezni. A okrog enih ponoči se ladijski motorji ustavijo in vse luči ugasnejo. Po zvočnikih so napovedali alarm, na povelje smo se morali obleči in si pripeti varnostne pasove. Zelo na hitro smo se morali povzpeli na palubo, kajti sovražna podmornica se nam je nevarno približala. Ko sem se vzpenjal na palubo med groznim premetavanjem ladje, nisem bil več sposoben kljubovati morski bolezni. Ta me je silovito napadla in ko sem dospel na palubo, se je začelo silovito bruhanje. Dokler sem imel kaj bruhati, je še kar šlo. A ko je tega zmanjkalo, so nastale take bolečine v trebuhu, da sem mislil, da me bo konec. Želodec se je še vedno obračal, a ker ni bilo kaj izbruhati, sem imel občutek, da mi bo še želodec vrglo ven. Kljub temu sem se za trenutek ozrl po morju. Bil je grozljiv prizor, strašni valovi. Butali so ob ladjo, morje se je grozljivo penilo, valovi, kot gora veliki, so neprestano dvigali ladjo, nato pa je ta z višine padala v globoke prepade. Groza me je spreletela ob misli, če bo treba skočiti v morje. Na srečo se je podmornica oddaljila in nevarnost je prenehala. Tudi po zaslugi obveščevalne službe, ki je obvestila britansko podmornico, kakšna vojaščina se na ladji nahaja. To smo izvedeli čez čas, ko smo že bili na kopnem, sicer bi nas zagotovo torpedirala.

Končno smo le dospeli do sardinske obale, za nami je bila grozljiva noč. Zagledali smo čudovito obalo, polno pomladanskega zelenja, čeprav smo bili v zimskem času. A tam se je že prebujala pomlad. Zasidrili smo se na nekakšnem pristaniškem otočku, do katerega je bil speljan most čez morje. Ko smo zapustili ladjo, smo morali iti peš po mostu do kopnega, to je bilo kakih dvesto metrov. Ko smo marširali po mostu, naenkrat zaslišimo alarmne sirene. Že čez nekaj minut so nas napadle letalske bombe. Tarča je bil prav ta most in dve ladji, ki

sta bili privezani ob pristaniškem pomolu. Na mostu je bila kar precejšnja gneča, saj je bilo tam kar štiri ali pet kompanij samih primorskih slovenskih vojakov, skoraj vsi letnik 1923. Vsi so po tem mostu bežali, da bi čimprej dospeli na varno. Jaz sem bil tako izmučen od morske bolezni in neprespance noči in nisem bil sposoben, da bi se spustil v tek. Hodil sem počasi, naj se zgodi, kar hoče. Bombe so padale levo in desno od mostu in eksplodirale v vodi. Na srečo nobena ni poškodovala mostu. Le voda je strašno pljuskala čez most in po nas. Tako smo srečno dospeli do kopnega. Zasedeni sta bili dve ladji. Tista, s katero smo se pripeljali, je potonila, druga, ki je bila natovorjena z vrečami žita, pa je bila hudo poškodovana, tako da je voda počasi vdiralna v njen trup. Potrebno je bilo rešiti, kar se rešiti da, saj je Sardinija zelo čutila pomanjkanje prehrane za civilno prebivalstvo in veliko vojaščine. Takoj so nas izkoristili, saj smo se pojavili kot naročeni. Takoj smo morali zavihati rokave ter reševati osnovni živež s potapljačice se ladje. Našim poveljnikom se je strašno mudilo, da bi čimveč žita rešili in niso niti pomislili na naše prehranske potrebe. Prvi dan na sardinskih tleh, prvo noč, pa še drugi dan do mraka smo prenašali stokilogramske vreče žita. Brez hrane in pijače. Te muke nas je rešila morske voda, ki je zalila preostalo žito. Kljub temu smo vsaj polovico tovora rešili pogube. Po reševanju žita smo odpotovali na naše prvo bivališče Golfo Arranci. To je bilo mestece ob manjšem pristanišču, sicer sploh ne vem, kako naj bi izgledalo, saj ni bilo nobene stavbe, vse mesto je bilo do tal porušeno. Nekoliko oddaljeni od teh ruševin, malo v hrib, smo si uredili kampamento, seveda s šotorčki po dva in dva. Šele takrat so nam naši kuharji pripravili prvi obrok hrane na sardinskih tleh. V tem kraju smo ostali le kratek čas, naša naloga je bila zopet reševanje živeža s potopljene ladje. Bila je natovorjena z razno slanino in vrečami pšenične moke. Ves tovor je bil potopljen v morju. Ker voda ni mogla prodreti v vreče pšenične moke, je bilo smiselno reševati vreče iz vode. A kako? Saj je bila le paluba ladje nad morsk gladino. Naši vrli komandanti so nas že prvo jutro sklicali v zbor. Šli so od vojaka do vojaka in jemali naše osebne podatke. Na koncu še vprašanje: Znaš plavati? Iskreni odgovor, da. Saj nisem vedel, za kaj gre. Vsi tisti, ki smo odgovorili z da, so nas uporabili za nekakšne potapljače. Morali smo se potapljati v vodo, na hitro zapeti vrečo, dati znamenje in potem so te potegnili ven z vrečo vred. To kalvarijo smo preživljali kak mesec dni. Potrebno se je bilo potapljati vedno globlje. Na koncu so ugotovili, da se ni mogoče potapljati tako globoko in zadržati dih, zato so se odločili zaključiti projekt. Glavna nastanitev in naše glavna naloga na Sardiniji je bilo delo v rudniku svinčene rude. Kopalni je nismo, to so naredile mine. Saj so to rudo vrtali v živo skalo. Naša naloga je bila, da smo material nalagali na vagončke na tračnicah. Ko je bil poln, smo ga porinili do rova, stresli v rov in nato ponovno nalagali. Če je bil droben material, je še kar šlo, a takega materiala je bilo zelo malo. V glavnem so bile skale in te je bilo treba najprej razbiti s težkim kladivom, nato pa naložiti na vagonček. Norma je bila naložiti deset takih vagončkov na vojaka. Pri vsej moji dobri volji mi ni uspelo doseči te predpisane norme. To pa zaradi težkih, da ne rečem hudih pogojev v rovu. Kakih osemsto metrov globoko pod površino, v tej globini je vladala strašna vročina. Občutek si imel, da ni zraka, pa še maska na obrazu je bila obvezna. Zrak, kar ga je sploh bilo, je bil zastrupljen. Pa še en hud neprimeren pogoj, v tem rudniku je bilo strogo prepovedano vnašanje hrane in pijače v rudniške rove. Pri vhodu je bila vsakokrat stroga kontrola. Sedaj pa si vsak lahko zamisli, kako prenašati to težaško delo, praktično brez hrane in pijače. Tako, da smo umirali od lakote, in kar je bilo še huje, od žeje. V tej neznojni vročini bi človek bil upravičen vsaj do malo osvežilne pijače. Voda v strupenem okolju v rudniku bi se lahko zastrupila, kar bi bilo usodno za zdravje, zato je bila zelo strogo prepovedana. Kljub temu je bil osemurni delovni čas. Vračali smo se iz rudnika resnično popolnoma izmučeni. Pa še nekaj nas je čakalo ob povratku. Spremljalo nas je sporočilo, kateri nismo izvršili predpisane norme dela v rovu. Seveda je sledila kazen. Kaznovani smo bili tako, da so nas privezali k stebri, na soncu brez pokrival za pol ure ali za celo uro, odvisno od neuspeha v rovu. Teh nas je bilo kar veliko. Tega dodatka kalvarije – neznozne sardinske pripeke – sem bil vsak dan deležen. Začel sem razmišljati, kako naj se rešim vsaj tega zadnjega trpljenja. Odločil sem se, da bom poprosil delovodjo, to je bil rudniški uslužbenec, ki nas je vsakokrat spremljal v rov in nas razporedil po delovišču. Razložil sem mu svoje težave in kako sem vsak dan kaznovan zaradi tega, ker ne dosegam predpisane norme. Tudi zaradi svojega šibkega zdravja ne bom nikoli te norme dosegel, nadlegovati me je namreč začela malarija. Rekel sem mu, da me poleg muke v rovu čaka še kazen v taborišču, vsaj te bi se rad rešil. Če mi more kaj pomagati in me razporediti na drugo delovno mesto, ki bi ga lahko zadovoljivo izvršil. Z razumevanjem me je poslušal, malo premislil in nato spregovoril: »Glej, fant, iz rova te ne morem rešiti, lahko pa te razporedim na drugo delovno dolžnost, ki pa tudi ne bo preveč lahka. Odnášal boš svedre, ki so skrhani. Našel jih boš na kupu, kjer jih bodo pustili vrtavci, nato boš isto količino moral nadomestiti z nabrušenimi, tako da jih bodo imeli pri roki, ko bodo začeli z vrtanjem.« Čeprav sem bil pošteno opozorjen, da tudi ta dolžnost ne bo lahka, sem jo sprejel. Saj druge izbire tako ali tako nisem imel. Tako sem po rovih začel prenašati svedre, dolge po poldrugi meter, bili so kar težki. Debeline se ne spomnim, kakšne štiri centimetre najmanj, tako da si jih več kot pet nisem mogel naložiti na gole rame. Tudi zaradi poti, po kateri sem moral ta tovor prenašati. Ta pot je bila čez kupe materiala, ki so ga mine odtrgale od stene. Včasih mi je ostalo le toliko prostora, da sem se po trebuhu splazil do namenjenega prostora. Težko, zelo težko je bilo to moje novo opravilo, a kljub temu mi je uspelo izvršiti nalogo, ki mi je bila naložena. Rešil sem se te mučne kazni, ki me je čakala po povratku iz rudnika v taborišče. Ta rudniška kalvarija je trajala kakšnih šest ali sedem

mesecev. Pogoji za delo so bili vedno slabši. Vedno slabša je postajala tudi hrana, pa še te si bil deležen šele po osemurnem delu, po povratku iz rudnika. Po takšnem nečinu prehrane in težkem, nezdravem delu v rovih smo bili vsi strašno izčrpani. Zaradi nevdržnosti takšnega načina življenja je nekega dne izbruhnil spontan upor. Da ne gremo več v rudnik. To je naše vrle komandante seveda presenetilo in šokiralo. Saj so na naš račun kar udobno preživljali to vojno stanje, niso imeli druge naloge, kot to, da so še tisto ubogo hrano, ki je bila namenjena četi, odnašali po mestu raznim prijateljem. A kaj sedaj? Kako zatreti ta naš upor? Kaj naj ukrenejo? Nagnali so nas na dvorišče, obkolili s par brzostrelkami, nato nam dali ultimatum – če bomo vztrajali, nas bodo vse postrelili. No, kot en mož smo vztrajali, prav nič nas niso prestrašili s svojo grožnjo. Po izteku ultimata se ni nič zgodilo, le pojasnili so nam, da čakajo na odločitev generalštaba. Takozvani ukaz. Zvečer so nas le obvestili, da imamo srečo, da nas je generalštab pomilostil ter da naj se pripravimo na odhod. Oddahnili smo se, končno z občutkom zmage, ter rešitve rudniškega rova. Morda je temu, da smo bili rešeni te more, botroval padeč fašizma. Že drugo jutro so prispeli kamioni ter nas odpeljali kakih šestdeset kilometrov stran in nas utaborili v nekem nenaseljenem kraju blizu nekega potoka, v bližini nemške postojanke. Morda so nas hoteli predati Nemcem in se nas odkrižati na ta način, kajti za Italijane smo postali nekoristni, bili smo jim le še v breme. Skleпам, da je bilo na tem le nekaj resnice. Da so nas nameravali predati Nemcem, kajti neki dan so nas odpeljali pred nemško postojanko. Verjetno pred komandni šotor; tam so nas pustili in odšli. Pred tem šotorom je na *ždrajah* poležavalo nekaj vojakov in pa par nemških oficirjev. Zelo glasno so se pogovarjali, seveda z namenom, da bomo slišali, kaj govorijo, priredili so nekakšno demonstracijo, da bi nas pritegnili na svojo stran. Saj so razkazovali nekakšno njihovo razkošje, kadili so, pili pivo, jedli čokolado, se smejali, da ne rečem krohotali. Ozirali so se na nas, izčrpane in sestradane revčke. Ena beseda, večkrat izgovorjena od njihove strani, mi je ostala v spominu: »Osterajhiše folk«. To mi je dalo vedeti, da vejo, od kod smo. Da nas nimajo za italijanske vojake. Ta njihov stavek je bil tudi edini, ki sem ga razumel, in mi je tudi pojasnil, zakaj so nas naši oficirji tja pripeljali. Postal mi je namreč jasno, da hočejo, da se jim pridruži, še to bi se manjkalo. Čez nekaj dni so oni od tam odpotovali, izvedeli smo, da so odpluli proti kontinentu, a nikoli tja dospeli. Ker je v zraku že visela neizogibna invazija zavezniške vojske na otok. Nemcem se je mudilo, da bi se še pravočasno umaknili z otoka. Sklepali smo, da bi nas uporabili kot nekakšen ščit, saj so gotovo vedeli, kako nam je podmornica prizanesla ob naši plovbi na otok. Zato ta njihova vabljava demonstracija, da bi se jim prostovoljno pridružili. Tega pa nihče od nas ne bi storil, tako naivni pa le nismo bili, da bi nas s čokolado pritegnili k sebi. Ker sem nekje v ozadju opazoval ta njihov šov, sem prijel enega od mojih sovaščanov za roko, ga povlekel za grm ter mu rekel: »Izginiva čimprej od tod, dokler je še čas.« Tako sva se neopazno umaknili s prizorišča. A kljub temu so najbližji kolegi le opazili, da sva zbežala. Urno so se podali za nami ter tako potegnili za sabo celo četo. Malo smo se le bali, da nas ne bi oboroženi nemški vojaki prisilili, da bi se jim pridružili, zato smo jo kar urno ucvrli skozi grmičevje proti našemu taborišču. Toliko o prihodu na Sardinijo in o delu, ki smo ga opravljali.

(se nadaljuje)

Za delo dobili krompir

Spominjam se svojih najstniških let, ko sem šla s teto Tončko v Črni Vrh pomagat pobirati krompir. Plačilo za opravljeno delo je bil krompir. V tistih časih smo za preživljanje družine prispevali vsi člani družine, tudi otroci. Družina, pri kateri smo pobirali krompir, ni imela svojih otrok. Vsaka pomoč je bila dobrodošla. Posvojili so pa dečka, siroto. Njegovi starši so bili ubiti, ko so partizani napadli Črni Vrh. S teto sva ostali dva dni in sva zaslužili 5 kg krompirja na dan na osebo. Doma so se razveselili, ker sva ga s teto prinesli, saj smo bili za nekaj časa preskrbljeni s krompirjem.

Med vojno in po vojni je bilo življenje zelo težko. Delali smo za golo preživetje. Kljub temu smo bili veseli in imeli čas za druženje v upanju na boljši jutri.

Nevihta

Prijateljica mi je povedala žalostno zgodbo o svoji mami. Tri sosede s Podnanosa so šle okopavat zelje na Nanos. Bližala se je nevihta. Pred dežjem so vedrile pod drevesom z odprtimi dežniki. Treskalo je in gmelno in kar naenkrat se je močno zabliskalo in strela je udarila v konico dežnika, ki ga je držala prijateljčina mama. Mrtva je obležala na tleh in žalost v družini je bila nepopisna ob nenadni izgubi drage osebe.

In še nasvet ob poletni nevihti: ne zadržuj se pod samotnim drevesom, odvrzi vse kovinske predmete, pokrij si glavo z ruto, počepni ter se stisni skupaj.

Zapisala Ivanka Krašna, Budanje

France Batjel

3. del

Imel je v Ljubljani na Starem trgu še vedno svoj lokal. Skrbelo ga je zanj. Zato je po mnogih poteh iskal dovoljenje od oblasti, da bi lahko zapustil Gorico. V pomoč mu je prišel nek Slovenec, ki je bil blizu oblasti, in tako je dobil leta 1919 dovoljenje in jo takoj mahnil v Ljubljano. Tu se mu je posrečilo kupiti hišo, kjer je stanoval. Takoj je pisal ženi, da se ne vrne več v Gorico, naj tam vse razproda, kar more in za vsako ceno, potem pa naj pride z družino v Ljubljano, kar se ji je tudi posrečilo. In zopet je odprl trgovino na Starem trgu ter zavihal rokave. Opremil si je mehanično delavnico, jo razširil v dokaj veliko tovarno »Tribuna« in zaposlil lepo število delavcev. Njegovi izdelki so bili dovršeni v vseh ozirih in cenovno primerni za nakup. Izdeloval in prodajal je poleg motorjev, otroških vozičkov še razne vrste koles, posebej priljubljeni so bili njegovi tovorni tricikli in motorna kolesa. Batjel je sodeloval najprej v Iliriji, nato Primorju, leta 1925 pa je ustanovil v Ljubljani KD »Sava«. Postal je njegov predsednik in znan mecen. KD »Sava« je imelo v kolesarskem življenju Ljubljane in njene okolice pomembno vlogo. Društvo »Sava« je bilo zelo aktivno, saj je razvijalo tudi dirke invalidov v kategorijah za podkolenke

Batjel vodja kolesarjev - stoji zadaj

VERJETNO EDINO MOTORNO KOLO OHRANJENO IZ TRIBUNE!

LETNIK 1931

Znak Tribune na motornem kolesu

in nadkolenke. Prirejalo je sprevede kolesarjev skozi mesto, ki jih je spremljala godba. Kot predsednik društva je opozarjal, da lahko delujejo in napredujejo samo klubi, ki imajo materialno zavarovan hrbet, kot je bilo to v »Savi«, ki se je naslanjala na Batjela in njegovo tovarno. Batjel je v svoji delavnici po letu 1920 začel izdelovati tudi dirkalna kolesa, vendar je ostalo samo pri poskusih. Najbolj pa je njegovo podjetje cvetelo ob njegovi 50-letnici. Takrat so mu njegovi zaposleni poklonili bronasti kip kralja Aleksandra, kar je posebno cenil, ker je bilo darilo njegovih pridnih delavcev. Bližala se je kriza, kar je tudi on občutil. Izučil je 78 učencev in do leta 1935 zaposloval 70 delavcev. Mnogi izmed teh so postali samostojni mojstri, strojniki pri železnici, šoferji itd. Poleg svoje obrti pa se je posvečal še gospodarstvu, društvenemu in športnemu življenju in prav zadnjemu posvetil mnogo časa in dela. Leta 1926 je začel izdajati neodvisni tednik Naš šport. Svoj življenjepis je zaključil z besedami: »Taka je torej moja življenja pot. Pravijo, da je petek slab začetek. Naj omenim še to. Rojen sem bil na veliki petek. V Egipt sem se podal na petek, v Ameriko odrinil na veliki petek, hišo v Gorici kupil na dražbi, gostilno odprl na praznik v petek, k vojakom bil poklican v petek. Italijani so me zaprli na petek, v Ljubljani kupil hišo na petek, poročil se v petek na praznik, za novo stavbo se dogovoril z zidarjem v Ljubljani na petek, in vse druge važne zadeve opravil v petek.

Praznovanje KD Sava v ljubljanskem Tivoliju

Kakor je komu usojeno. Če si vztrajen, dosežeš v življenju mnogo, kajti življenje mnogo da, a mnogo terja in vzame. Danes sedim tu, kakor me vidite, a še prav nič me ne mika izpreči z delom in se umakniti v pokoj.»

Vipavski France je iz vipavskega gnezda poletel v nemški Gradec, v Egipt, na vandravško pot v Ameriko, preizkusil vse tovarne in vse mogoče stroke, v Trst, Gorico, vztrajal v peklu bobnečega ognja, med podganami in tatovi in končno pristal v Ljubljani. Njegovi izumi so številni. Pri svojih 59 letih je naredil spet nov izum in to je bila kombinirana zložljiva lestev za čiščenje oken in brisanje prahu po omarah. Za tiste čase je imel v Ljubljani najmodernejše urejeno podjetje »Tribuno« z različnimi stroji za izdelavo dvokoles, pnevmatik, otroških vozičkov in njih delov, priprave za poniklanje, pokromanje, emajliranje z ognjem in električno. Prodajal in popravljajl je tudi šivalne stroje. Njegova motorna kolesa naj bi bila prva serijsko izdelana v tridesetih letih 20. stoletja. Verjetno edino tako motorno kolo v celoti ohranjeno in v voznem stanju je sedaj v lasti Ivana Romška iz Hra pri Smedniku, ljubitelja starodobnikov in Batjelovega občudovalca in poznavalca. Batjelovi izdelki so bili znani kot prvovrstni in podjetje »Tribuna« je bilo rezultat njegove neverjetne žilavosti, znanja, marljivosti ter poguma in dokaz osamosvojitve slovenske domače obrti. Skozi vsa leta je skrbel za svojo stalno reklamo v vseh slovenskih dnevnikih in ostalih publikacijah. Imel pa je tudi zasebno tiskano propagando. Sam je vedno spremljal novosti in obiskoval velesejme v Frankfurtu, Draždanih, Dusseldorfu, bil je na sedemnajstih dunajskih velesejmih, na šestih v Pragi, na treh v Gradcu, v Budimpešti dvakrat, v Milanu štirikrat, dvakrat v Lyonu in Parizu. Na vsakem ljubljanskem velesejmu je razstavljajl kaj novega, tako na spomladanskem kakor na jesenskem. Redno je obiskoval tudi zagrebške velesejme in tudi tu razstavljajl svoje izdelke. Od povsod je prinašajl novosti in veliko znanja.

FANI G.

Vseskozi pa se je močno udejstvoval v družbenem življenju. Deset let je bil načelnik Združenja kovinskih strok v Ljubljani, odbornik krajevnega odbora Združenih obrtniških organizacij v Ljubljani, odbornik Obrtniškega društva v Ljubljani. Bil je ustanovni in prvi predsednik Športnega društva *Primorje*, ustanovni in prvi predsednik Zveze kolesarskih društev ter član »Sokola«, ustanovitelj »Soče« in *Motokluba* Ljubljana. Pri raznih narodnih prireditvah

60 I. Franceta Batjela
Vipava 27.3.1875. Ljubljana 27.3.1935.

je nastopal v slikoviti vipavski narodni noši. Ob njegovem 60. rojstnem dnevu je prejel ogromno čestitk prijateljev, znancev, športnikov, poslovnih partnerjev, politikov, kulturnikov in svojih delavcev. 29 jih je objavljenih ob koncu njegovega življenjepisa. Iz njih spoznamo, kako velik človek po srcu in duhu je bil France Batjela in kje vse je pustil močne sledi.

Njegov nekdanji sosed iz Vipave in tesni prijatelj dr. Fran Windischer, ki ga je v Gorici reševal iz zapora, ko so ga Italijani zaprli, mu je v Ljubljani 11. februarja 1935 ob jubileju zapisal:

27. 3. 1935

Proslavljanje Batjelove 60. letnice v hotelu Bellevue

Dragi France!

Tvoje prijazno pismo za svečnico, naš lep slovenski praznik, me le preživo spominja, kje daleč za nami so tisti mladostni časi, ko sva vsako prosto uro prebalinala na Lekanovem borjaču, posebno vesela, kadar sva dobila kot tretjega za balin šturskega Jelota, ako je prišel na obisk h kraški grči, stricu Lekanu. Od tistih srečnih dni, ko smo podili obroč do Matere Božje v Logu, in vse, kar se nas je za silo držalo, ni bilo vredno dveh šmarnih petic, da bo že petdeset let, in moj ljubi drug, France, da je že na predvečer jubileja šestdesetletnica na svojem prijaznem domu, spoštovan gospodar, veljaven obrtnik, ki spretno ravna svojo tvornico dobrega slovesa.

Svoje pisanje na koncu zaključim: »Po pravici si lahko ponosen in zadovoljen te dni. Živ, nazoren vzgled slovenskega človeka in slovenskega gospodarja je naš France Batjel. Ponosni smo nanj in radi ga imamo! Iz trga je doma, od fare sv. Štefana je fant, ki pa se je znal večje ogibati, če je kamenje padalo nanj, ko je plezal kvišku. Mnogo zdravih in srečnih let še Ti bodi, Ti ljubi spomin vipavske mladosti! Vesel sem tvojih uspehov in Te imam rad, ker se nisi prevzel in nisi izgubil glave sredi današnjih zbeganih časov, ampak ostal stari dobrodušni France v vsečni skromnosti, v stari pridnosti, delaven brez nadleže drugim. Najprej sedaj, srečno naprej in kakor doslej. Srce k višku, glavo pokonci in noge pri tleh!

Prisrčno Te pozdravlja Tvoj vdani Dr. Fran Windischer.

Kje vse je Batjel deloval in kdo vse se ga je spomnil ob njegovem jubileju, lahko ugotovimo iz čestitik, ki so objavljene ob koncu njegovega življenjepisa. To so bili: Dr. Dinko Puc, ljubljanski župan, publicist Andrej Gabršček, Ivan Kravos iz Maribora, Ivan Dachs, občinski svetovalec, Franc Trnovec, geometer, Miloš Karničnik, Ivan Rozina, Pero Šterk, hotelir in občinski svetovalec, Josip Rebec, Anton Čotar, za Okrožni odbor obrtniških združenj Ljubljana,

predsednik Franc Igljč in tajnik Hočevar, Obrtniško društvo Ljubljana, Ivo Sancin, predsednik in dr. J. Birsa za ASK Primorje Ljubljana, za Društvo »Soča«, matica Ljubljana tajnik Žiberna in predsednik Sancin, za Motoklub Ljubljana M. Cirman, predsednik in Gjud Aleks tajnik, Kolesarska podzveza Ljubljana, Kolesarsko

Franc Windischer

Franc Gabrijelčič

Trnovec, geometer, Miloš Karničnik, Ivan Rozina, Pero Šterk, hotelir in občinski svetovalec, Josip Rebec, Anton Čotar, za Okrožni odbor

Marija Batjel

Rogaška slatina
23. 8. 1940

društvo »Zarja« Zg. Kašelj, tajnik Franc Anžur, predsednik Ivan Plankar, Kolesarsko društvo »Sora« Št. Vid, za Kolesarsko in motociklistično društvo »Sava« A. Gregorčič in Ivan Rozina, Kolesarsko društvo Ljubljana Dobrunje, predsednik Josip Prešeren in Kolesarsko društvo »Triglav« Sneberje–Zadobrova. Tajnik Zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani je o njem zapisal: »S culico na rami in popotno palico je prebrodil Švico, Nemčijo, Francijo, Anglijo, Ameriko, Češko in nemške dežele bivše Avstrije. Delal v tovarnah in rokodelskih delavnicah, nobena težava mu ni bila

Tu je bila Tribuna

Peter Skopin

Batjelova sorodnica na obisku v Vipavi pri družini Petkovšek in Kranjc leta 1967 (stoji prva levo)

in duševne vedrine. In zdaj se poslavljamo od moža, ki je s svojo delavnostjo, značajnostjo in narodno zavednostjo zaslužil, da ostane njegov spomin trajno zapisan v zgodovini slovenske podjetnosti. Batjelova velika želja je bila, da bi »vsi njegovi napori rodili obilo sadu splošnemu narodnemu blagru,« kar mu je v veliko zadovoljstvo tudi uspelo.

Po zadnjih informacijah iz Ljubljane naj bi Batjel idejno in materialno tudi podpiral delovanje TIGR-a med obema vojnoma.

Žal so Batjelu oz. dedičem leta 1947 premoženje zaplenile takratne oblasti.

V tem zapisu o znamenitem Vipavcu smo hoteli tudi prikazati zanimivo povezavo treh velikih Slovencev: Franceta Batjela, Janeza Puha in Edvarda Rusjana. Vsi so bili visoko v kovinarski stroki, vsem je bilo skupno kolesarstvo, bili so »vandrovci«, izumitelji ter pogumni Slovenci. Naj nam bo ta trojka tudi danes vzor marljivosti, poštenosti, redoljubnosti, točnosti, predvsem pa ljubezni do svojega naroda in domovine.

Batjelova osebnost je gotovo izjemna, zato bi si v rodni Vipavi zaslužila javno obeležje.

Ob tem zapisu bi se rada zahvalila za pomoč gospodom Ivanu Fajdigu, Ivanu Romšku, Borutu Gabrijelčiču, Jožetu Petkovšku, Majdi Kranjc, Lavričevi knjižnici Ajdovščina in gospe Zdenki Žigon ter vsem, ki so nama kakorkoli pomagali pri opisu dela in življenja Franceta Batjela.

(Konec)

Magda Rodman in Peter Jerin

VIRI IN LITERATURA:

1. Batjel France: »60-LETNICA FRANCETA BATJELA«, obrtnika, podjetnika in lastnika »Tribune«, Ljubljana, v marcu 1935
2. Primorski slovenski biografski leksikon 2. snopič Bartol-Bor, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1975, str. 47
3. Drago Stepišnik: Kolesarstvo na Slovenskem, Kolesarska zveza Slovenije, Ljubljana 1979
4. Sandi Sitar: Z vozili skozi čas, Prešernova družba, Ljubljana, 1995
5. Sandi Sitar: Letalstvo in Slovenci, Pionirsko obdobje in prva svetovna vojna, Založba Borec, Ljubljana, 1985
6. Primorci.si

Fotografski material:

1. Družinski arhiv Gabrijelčič
2. Peter Jerin
3. Frane Lazar
4. Karlo Žorž, Majda Kranjc
5. Tehnični muzej Slovenije
6. Društvo rojaka Janeza Puha
7. Hervardi.com

težka. Kamorkoli je prišel slovenski fant, povsod so ga radi imeli in visoko cenili njegovo marljivost, zvestobo in sposobnost.

V njegovem življenjepisu se ni nikoli pohvalil ali zapisal vsaj malo o svojih uspehih in izumih. To so mu zapisali na koncu življenjepisa njegovi zaposleni in prijatelji, kar kaže, da je bil izredno preprost, pošten, dobrohoten in delaven človek.

Umrl je v Ljubljani 28. junija 1940 in je tam tudi pokopan. Ob njegovi smrti je v časopisu *Jutro* z dne 30. junija 1940 na strani 5 izšel članek, v katerem piše,

»da je imel Batjel za seboj burno življenje velikih težav pa tudi uspehov, polno neupogljuje volje, bistrovidnosti

Franc Saleški Krašna

V 112. in 113 št. VG smo objavili članka o Francu S. Krašni avtorice Mrije Pegan. Po tem zapisu je dobila tudi njegovo fotografijo, ki jo naknadno objavljamo.

Franc Saleški Krašna (1887 - 1946), župnik s prvoobhajanci 1935 pred župniščem v Sv. Križu pod Golico. Posnetek pridobljen s posredovanjem g. Matevža Čemažarja 15.8.2015.

IZ NAŠE KS

Iz dela Krajevne skupnosti Vipava

Lipe na parkirišču

V spomladanskem času smo na parkirišču v ulici Cesta 18. aprila zasadili dve lipi, ki bosta s svojo senco ščitili parkirana vozila in čebelam nudili obilo paše.

Čiščenje starega gradu

Konec junija se je izvedlo žaganje podrastja na starem gradu, tako da so gasilci lahko v času opere stari grad lepo osvetlili. V septembru so vojaki iz vojašnice v Vipavi veje in požagano podrastje spravili na kupe. Sedaj je razgled na stari grad in s starega gradu lepši. Najlepša hvala gasilcem in vojakom.

Hišni ljubljenci

Krajevna skupnost lepo prosi lastnike psov, da za svojimi ljubljenci počistijo, še posebej v parku in otroškem igrišču, kjer psi niso zaželeni. Posebej poudarjamo, da psi ne smejo na pokopališče, kjer so bili videni prosto spuščeni.

Parkirna mesta na hribu

Konec letošnjega leta bo občina pričela z urejanjem parkirnih mest na hribu, kjer so dodatna parkirna mesta nujno prepotrebna.

Mrliška vežica

Licitacija za odkup zemljišča za mrliško vežico je v septembru bila predstavljena. Upamo, da bo izklicna cena na naslednji licitaciji občutno nižja in bomo do zemljišča prišli do konca letošnjega leta. Nakup zemljišča je pogoj za nadaljnje aktivnosti.

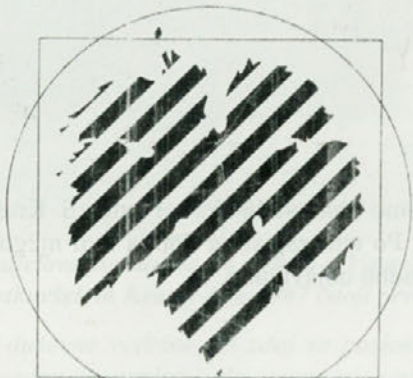
Jaslice

Kmalu bo čas božiča, vse krajanke pa tudi ostala društva iz Občine Vipava pozivamo k izdelavi jaslic po Vipavi. Vsako leto jih je več, lepša in izvirnejša so. Vipava je postala tudi zaradi jaslic v času božiča in novoletnih praznikov bolj obiskana. Upam, da nas bodo tudi letos člani turističnega društva Lanthieri iz Vipave ogreli s kuhanim vinom.

Vipavski glas

Krajevna skupnost Vipava išče nove sodelavce pri urejanju in oblikovanju Vipavskega glasa. Iščemo mlade ustvarjalne sodelavce, novinarje, fotografe, oblikovalce in vse, ki jih tako delo veseli. Tiste, ki bi želeli svoj čas nameniti soustvarjanju Vipavskega glasa, vabimo, da se oglasite na mail: ks.vipava@vipava.si ali na telefon 041 615 167 (Peter)

Peter Skapin

november'85

št.1

V novembru 1985 je izšla prva številka Vipavskega glasa. Bili so to skromni začetki, ki pa so v 30. letih obrodili lepe in bogate sadove. Za to se lahko zahvalimo vsem, ki ste kakorkoli pripomogli k njegovi bogati vsebini in rednemu izhajanju. Več o tem v naslednji številki Vipavskega glasa.

Uredniški odbor VG

IZ NAŠE OBČINE

Obnova dvorca Lanthieri je zaključena

Po odhodu Jugoslovanske armade iz Slovenije in s tem tudi iz dvorca Lanthieri (1991), ki je služil kot Dom Jugoslovanske ljudske armade, so se začela porajati vprašanja, kaj bi počeli s tako veliko in eminentno stavbo sredi Vipave ob deltastem izviru reke Vipave. Šlo je za izpraznjen prostor tako imenovanega rezidenčnega poslopja Lanthierjeve graščine, ki je pravi arhitekturni biser pozne renesanse (sezidan 1659. leta). Kasneje je bil deloma spremenjen v baročnem slogu.

Drugi tako imenovani gospodarski del dvorca Lanthieri je bil še naseljen s stanovalci v socialnih stanovanjih zelo nizkega bivalnega standarda. Pojavljalo se je več idej in pobud, kako bi zapolnili prostor. Bila je celo pripravljena študija o revitalizaciji dvorca Lanthieri, ki jo je pripravila Ekonomska fakulteta iz Ljubljane

pod vodstvom prof. Bogomirja Kovača. Razvijali naj bi kongresni turizem, zelo močna je bila ideja o igralnici, gostinstvu in podobno. Nekatere ideje niso bile sprejete v lokalni javnosti, nekatere pa zaradi pomanjkanja sredstev niso mogle biti realizirane.

Zelo pomembna zadeva je bila, da se JLA ni vknjižila v zemljiški knjigi, saj tako dvorec ne bi prišel v last občine Vipava, temveč državi oziroma MORS-u. Zakaj JLA ni vknjižila dvorca Lanthieri v zemljiški knjigi, je težko predvideti. Možno je, da se je pozabila ali da se ji to ni zdelo potrebno. Skratka, ko je JLA zapustila Lanthierjev dvorec, je postal last občine Vipava. JLA tudi ni posebej poškodovala

fresk in ostalih arhitekturnih ostalin, saj razen napeljav osnovnih instalacij ni posegala v objekt. Freske in ostalo je le prekrila z beležem. Slabše jo je odnesel arhiv, ki je bil shranjen v dvorcu. Bil je popolnoma uničen (po ustnem izročilu naj bi ga zmetali v reko Vipavo, ko je imela visok vodostaj), prav tako kapela sv. Bonifacija, ki je bila v celoti razbita in oskrunjena. Na mestu oltarja in prezbiterija je bila zgrajena steza kegljišča, v ladji pa je bil skladiščen premog.

Ker pa je bil dvorec Lanthieri nacionaliziran, bi lahko dediči po grofu Lanthieriju uveljavljali denacionalizacijo. To se na srečo ni zgodilo. Na občino pa je pred leti (pred začetkom obnove) prišel dedič, ki pa ni prišel na pogovor zaradi vrnitvi premoženja, temveč na pogovor, kako naprej z dvorcem, ki je že kazal precej klavrno podobo. Po pogovoru z županom je prišlo do zaključka, da dvorca ni treba vračati, saj imajo Lanthierijevi stavbnega premoženja dovolj, kar je potrebno vzdrževati. Dedič je želel le, da se dobro ime Lanthierijevih ohrani v lepi luči. Prišlo je tudi do dogovora, da se obnovi Lanthierijevo grobnico na vipavskem pokopališču in jo primerno vzdržuje.

Lanthierjevi dediči so se oglasili še enkrat, in sicer po obnovi rezidenčnega poslopja. Nad obnovo so bili navdušeni.

Prva naloga občine Vipava je bila izselitev stanovalcev iz socialnih stanovanj v gospodarskem delu dvorca. Zgradil se je tako imenovani »vrhpoljski blok«, kamor smo preselili stanovalce, ki so imeli stanovanjsko pravico. Ker za vse ni bilo prostora, se je nekoliko kasneje ostale preselilo v izpraznjena stanovanja občinskega stanovanjskega fonda. Zadnji stanovalci so se izselili konec leta 2011, ko se je pričela obnova rezidenčnega poslopja. Ves čas se je iskalo primerno vsebino in seveda sredstva za obnovo dvorca. Zelo pomemben dogodek je bil, ko je dvorec postal kulturni spomenik državnega pomena v lasti lokalne skupnosti. To dejstvo je omogočalo možnost, da se lahko kandidira za evropska sredstva.

Dvorec Lanthieri je postal tudi kulturni spomenik med sto najpomembnejšimi na svetu. Za to je bil precej zaslužen dr. Josip Korošec, takrat direktor Restavratorskega centra. Ta dejstva so odprla možnosti za pridobitev nepovratnih evropskih sredstev.

Ker se je že nekako vedelo, da razpisi za takšne namene v bližnji prihodnosti bodo, se je iskalo primeren program, ki bo dal dvorcu vsebino in možnost kandidiranja na razpis.

30. 10. 2003 je prišlo do podpisa pogodbe o dolgoročnem sodelovanju pri obnovi in uporabi dvorca Lanthieri. Pogodba je bila podpisana med Politehniko Nova Gorica (sedaj Univerza v Novi Gorici) in občino Vipava z namenom in ciljem, da se zagotovi obnovo dvorca, v katerem bo Politehnika izvajala raziskovalno in visokošolsko dejavnost. Pogodbo sta podpisala župan mag. Ivan Princes in takrat predsednik (sedaj rektor UNG) Politehnike Nova Gorica prof. dr. Danilo Zavrtanik.

Ker se je pričakovalo povečano število avtomobilov in delno omejeno parkiranje na Glavnem trgu, se je tudi uredilo parkirišče »na Frnaži«.

Občina se je začela intenzivno pripravljati na možne razpise, pričela je s projekti za pridobitev gradbenega dovoljenja in ga tudi pridobila. Bilo je precej zapletov, predvsem zaradi velike poplavne ogroženosti.

V začetku leta 2010 je prišlo do razpisa Ministrstva za kulturo RS, in sicer v okviru Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007–2023 razvojna prioriteta 3 »Povezovanje naravnih in kulturnih potencialov« in prednostne usmeritve 3.2 »Mreženje kulturnih potencialov«. Na razpisu smo bili uspešni, in sicer za Obnovo rezidenčnega poslopja smo 22. 7. 2010 prejeli sklep, ki je dodelil sofinanciranje operacije v višini 3.000.000,00 €. Po končanem pritožbenem roku je bila 15. 9. 2010 podpisana pogodba med Ministrstvom za kulturo in Občino Vipava. Podpisnika sta bila ministrica za kulturo Majda Širca in župan mag. Ivan Princes. Nemudoma smo pričeli z javnim naročilom za izbiro izvajalca. Izbran je bil izvajalec Strabag, ki je bil najugodnejši.

Neizbrani ponudnik Stavbenik d.o.o. iz Kopa v lasti Primorja iz Ajdovščine se je pritožil in zadeva je bila skoraj leto na državni revizijski komisiji. Državna revizijska komisija je pritrdila Stavbeniku. S stavbenikom d.o.o. je bila pogodba podpisana 20. 12. 2011 v vrednosti 3.921.589,08€. Pogodba je bila podpisana po sistemu »ključ v roke«. Dela so bila zaključena v roku, in sicer konec novembra 2012, ko smo pridobili tudi uporabno dovoljenje.

Z uspešno zaključitvijo obnove rezidenčnega poslopja v letu 2012 smo v januarju 2013 nemudoma pričeli s pripravo projektne in investicijske dokumentacije za obnovo gospodarskega dela – 1. faza – ter sočasno s pripravo na razpis Ministrstva za kulturo za pridobitev nepovratnih sredstev.

Pripravila se je obsežna projektna dokumentacija, ki je obsegala spremembe in dopolnitve IDZ za obnovo, priprava posnetka obstoječega stanja, izvedba raziskovalnih sond na fasadi objekta. Za raziskave fasade se je postavilo oder, ki se ga je izkoristilo tudi za očiščenje starega in dotrajanega ometa s fasade objekta, ki je ogrožal varnost ljudi, ki so prihajali do gostišč Podskala in Podfarovž ter naključne obiskovalce izvirov Vipave.

Izvedene so bile raziskave notranjih ometov in beležev, ki so se zaključile s poročilom o opravljenem sondiranju. Na osnovi vseh teh raziskav je bil izdelan obsežen konservatorski načrt.

Za novi most do bivšega obrata klavnice je bila izdelana PGD dokumentacija, ravno tako za brv do gostišča Podskalca. Zaradi pomanjkanja sredstev se brv v tej fazi ni obnovila. Izdelana je bila PGD dokumentacija za obnovo gospodarskega dela dvorca. Izdelana je bila celotna investicijska dokumentacija DIIP, PIZ in IP (dokument identifikacije investicijskega projekta, predinvesticijska zasnova in investicijski program), ki je bila potrjena na občinskem svetu.

Zaradi vodnega območja smo morali pridobiti vodno soglasje za predvideni poseg, ravno tako kulturno varstveno soglasje. Pridobiti je bilo potrebno še stavbno pravico za izgradnjo mostu na reki Vipavi ter služnostno pravico za poseg obnove v reko Vipavo. Predvideti je bilo potrebno tudi arheološke raziskave na dvorišču dvorca in v kletnih prostorih dvorca.

V avgustu 2013 je ministrstvo za kulturo objavilo razpis za obnovo kulturnih spomenikov državnega pomena, ki so v lasti občin. Občina se je na razpis prijavila. Občina je za obnovo pridobila 2.850.000,00 € nepovratnih sredstev. Pogodbo sta podpisala minister za kulturo dr. Uroš Grilec in župan mag. Ivan Princes.

Na javnem razpisu za izbiro izvajalca, najugodnejši ponudnik je bil Kolektor Koling d.o.o. s partnerjem Zidgrad d.d. iz Idrije. Dela so se oddala po sistemu »ključ v roke« za 3.627.000,00 €. Uporabno dovoljenje je bilo pridobljeno 16. 9. 2015.

S pridobitvijo uporabnega dovoljenja se je zaključila obnova dvorca Lanthieri. V kolikor bodo še razpisi za sofinanciranje, bomo kandidirali še za ureditev objekta štiri (stara klavnica nekdanjega MIP-a, ki je bila v tako slabem stanju, da smo jo porušili in ponovno postavili brv, ki je povezovala dvorec Lanthieri z gostiščem Podskalca). Čaka nas tudi ureditev parka.

Glede na to, da je bila kapela uničena, se je domačin Jožef Krapež odločil, da bo doniral predmete za ureditev kapele, ki jo sedaj krasi križev pot, kropilnik, mizica. Dva majhna zvonova (zgodovinsko pomembna za Vipavo) sta vpeta vsak z ene strani ladje.

Projekte za obnovo dvorca je pripravila družba Castrum d.o.o. iz Ajdovščine, ki je opravljala tudi nadzor. Strokovne nasvete za arhitekturne rešitve je prispeval prof. Črtomir Mihelj, Fakulteta za arhitekturo.

*Jože Papež, tajnik občine in
vodja projekta obnove dvorca Lanthieri*

Iz TRG-a

Označene kulturne znamenitosti v Vipavi

S pomočjo evropskih sredstev iz programa LEADER preko LAS Zgornje Vipavske doline in Komenskega Krasa je Občina Vipava po Vipavi postavila bele stebričke, na katerih so opisane pomembnejše kulturne znamenitosti v Vipavi. Stebrički so oblikovani na način, kot ga predvideva Pravilnik za označevanje nepremičnih kulturnih spomenikov.

Na sprehodu po Vipavi jih bomo našli 9. Opisujejo Lanthierijevo graščino s parkom, Tabor, Plečnikov spomenik NOB in Kreljevo spominsko ploščo, Podfarovž, trško jedro, stari grad in Žigo Herbersteina, cerkev sv. Štefana in arheološka najdišča v Vipavi, vojaško pokopališče in egipčanska sarkofaga. Tudi izviri reke Vipave so dobili svojo tablico, in sicer tako kot jo država predpisuje za opis naravnih vrednot. Vabljeni na sprehod po Vipavi.

*Urška Grmek,
TRG Vipava*

Turistično društvo Lanthieri Vipava

Vipavska trgatev 2015

Turistično društvo Lanthieri Vipava je tako kot v preteklih tudi letošnjem letu sodelovalo pri številnih dogodkih predvsem v Občini Vipava, nekaj pa je bilo tudi takih, ki so se zgodili onkraj meja naše občine. Med njimi velja izpostaviti predvsem:

- organizacijo čistilne akcije v vipavski občini,
- sodelovanje in pomoč pri izvedbi 1. Ultra Traila po Vipavski dolini,
- pomoč pri izvedbi opere na dvorišču prenovljenega dvorca Lanthieri,
- pomoč pri izvedbi koncerta v okviru Imaga – Podobe Slovenije,
- organizacijo in izvedba Vipavske trgatev 2015 in
- prikaz kuhanja vipavske jote na Prešernovem trgu v Ljubljani.

Ob tem velja poudariti, da leto 2015 z vidika dogodkov še nismo zaključili, saj bomo med drugim 31. 10. 2015 sodelovali pri izvedbi manjšega festivala mladih vin v Vipavi (dogodek se bo odvijal v večernih urah na Glavnem trgu v Vipavi, tako da prav lepo vabljeni), 24. 12. 2015 pa vas ponovno prav lepo vabimo na Glavni trg v Vipavi, kjer si boste lahko ob kozarcu kuhanega vina lahko ogledali mnoge jaslice, ki bodo razstavljene po vipavskih ulicah.

Od čistilne akcije, prvega Ultra Traila do opere

Leto smo začeli s čistilno akcijo Očistimo Vipavo in okolico, h kateri so bila povabljena vsa društva in krajevne skupnosti v vipavski občini. Čeprav je bila udeležba izjemno skromna in pod pričakovanji, smo vendarle uspeli olajšati naš kraj in njegovo okolico za približno 70 kubičnih metrov raznovrstnih odpadkov. Sledilo je sodelovanje pri izvedbi prvega Ultra Traila v Vipavski dolini, ki je obsegalo 2 dneva, pri tem pa je bil prispevek društva 20 članov, ki so v izmenah več kot 24 ur skrbeli za kontrolne točke pri turistični kmetiji Abram in pri Vojkovi koči na Nanosu. Meseca julija smo pripomogli pri izvedbi (priprava in pospravljanje prizorišča) opere v Vipavi na grajskem dvorišču dvorca Lanthieri – fantom, ki so pomagali, se moram osebno zahvaliti za vložen napor in prosti čas, ki so ga namenili, da je bila opera sploh izpeljana.

Opera Traviata je bila v Vipavi (po 23. letih) velik dogodek. Obisk je bil nepričakovan in navdušenje nad izvajanjem enkratno.

Vipavska Trgatev 2015

Avgusta smo se člani TD Lanthieri Vipava začeli pospešeno pripravljati na izvedbo Vipavske trgatev. Ob dejstvu, da nas je večina v društvu zaposlenih ter da organizacija tako velike prireditve, kot je Vipavska trgatev, zahteva mnogo vloženega časa, nam je uspelo celo prireditev lepo pripraviti in izpeljati. Petkov dogodek z nastopom Folklornega društva Vipava in dalmatinske klope Kampanel je že prvi dan v Vipavo prinesel lepo obiskan in izpeljan kulturni dogodek. Želja članov društva je bila, da letošnji petkov koncert izpeljemo na prenovljenem dvorišču dvorca Lanthieri in s tem spodbudimo tudi ostala društva v občini k uporabi dvorišča v namene

raznih kulturnih dogodkov. Upamo in želimo si, da bo to v bodoče izvedljivo.

Sobotni del prireditve je bil tradicionalno namenjen športnemu dogajanju (kolesarska dirka za državno prvenstvo na Nanos, balinarski turnir, košarkarski turnir, nogometna tekma, teniški turnir v kampu Tura, namiznoteniški turnir v telovadnici vojašnice v Vipavi ...). Večerno dogajanje pa smo namenili mladim, ki so lahko prepevali ob nastopih skupin Marineros iz Kopra, domačinov trubačev Dejga Dejga iz Vrhpolja in Mambo Kings. Obisk in odziv obiskovalcev je bil izjemno pozitiven, nas kot organizatorje pa je

ponovno zmotilo vedenje nekaterih obiskovalcev, ki na prizorišče že tradicionalno prinesejo resnično ogromne količine različne pijače – v organizacijo tovrstnega dogodka, ki vključuje nastope glasbenih skupin, je poleg časa in prostovoljnega dela vloženih tudi veliko finančnih sredstev, ki jih je potrebno na koncu dogodka pokriti. Podobne prireditve v naši ožji in širši okolici (sobotni koncerti glasbenih skupin) so načeloma vedno zaprtega tipa (vstop proti plačilu vstopnine), s čimer se tudi prepreči vnos pijače na prizorišče, tako da bo zavoljo omenjenega tudi pri nas na tem področju definitivno moralo priti do nekaterih sprememb v prihodnje.

Nedeljsko dogajanje smo začeli s kmečko tržnico in dogodki za najmlajše (plesne skupine ADC, Ribič Pepe ...) in nadaljevali z nastopom ansambla Roka Žlindre. Pozno popoldne je namenjeno protokolu, ki ga je letos ponovno odprla Pihalna godba Vrhpolje ter povorka vozov Konjeniškega društva Sveti Štefan iz Vipave. Slednja je na prizorišče pripeljala slovenske vinske kraljice ter seveda tudi letošnjo novo vipavsko vinsko kraljico Natašo Ferjančič. Po končanem kronanju je sledila trgateg avtohtonih vipavskih sort in prikaz stiskanja grozdja. Večer smo nadeljevali z energičnim nastopom Tanje Žagar in tradicionalnim ognjemetom.

Vedno stremimo k izboljšanju

Dobili smo resnično veliko pohval za izvedbo letošnje prireditve – tudi iz širše okolice –, nekaj pa je bilo tudi negativnih kritik. Slednje so seveda na mestu in dobrodošle, v kolikor so konstruktivne narave in dobronamerne v smislu izboljšanja same prireditve v prihodnje. Naš cilj je vsekakor vedno izpeljati vipavsko trgateg, kar se da gladko in na čim višjem nivoju, tako s strani izvedbe kot same vsebine, vendar moram pri tem izpostaviti pomembnost vsaj približnega razumevanja organizacije tovrstne prireditve. Slednja zajema mnogo vloženega truda in prostovoljnega časa ter ostalih resursov, med njimi tudi finančnih, ki so omejeni. Kar pomeni, da se zavedamo, da je kljub našemu trudu, da bi vsako leto bilo bolje (kar nam tudi uspeva), še mnogo prostora za razne izboljšave tako z organizacijskega kot vsebinskega vidika, kar je povsem normalno, saj je vedno prostor za nadgradnje. Vse tisti, ki pa to še vedno težko razumete in kljub temu javno izražate kritike, pa kot predsednik društva pozivam, da namesto besed raje uporabite roke in s prostovoljno pomočjo pripomorete, da prireditve lažje izpeljemo na še višjem nivoju. Nivoju, kjer bi tovrstna prireditve morala biti – mimogrede, v prihodnosti si bomo prizadevali, da bi se v program prireditve vključili vipavski vinarji in kulturna društva, seveda pa ne gre pozabiti tudi na več dogajanja, ki bo vključevalo vipavsko kulinariko.

Hvala!

Za konec bi se kot predsednik društva rad javno zahvalil vsem članom TD Lanthieri Vipava za ves vložen čas in trud pri izvedbi prireditve, predvsem pa gre pohvala nekaterim fantom in naši tajnici, brez katerih tako velikega dogodka vsekakor ne bi mogli izpeljati. Hvala tudi vsem sponzorjem, ti so Občina Vipava, Trgovina Fama Vipava, Vinska Klet Vipava 1984, Nataša Nardin, PGD Vipava, Pihalna godba Vrhpolje ter Konjeniško društvo Sveti Štefan iz Vipave. Vsem Vipavkam in Vipavcem pa najlepša hvala za obisk in za potrpljenje ob izvedbi prireditve.

Jernej Mikuž,
predsednik Turističnega društva Lanthieri Vipava

Visoka šola za vinogradništvo in vinarstvo se predstavi

V rezidenčnem delu dvorca Lanthieri od začetka leta 2013 stalno delujejo tri enote Univerze v Novi Gorici, Visoka šola za vinogradništvo in vinarstvo, Center za raziskave vina in Center za biomedicinske znanosti in inženiring. Občasno izvajamo tu tudi predavanja v okviru doktorskega programa Molekularna genetika in biotehnologija, zagovore doktorskih disertacij vseh sedmih doktorskih programov Univerze v Novi Gorici, redno organiziramo znanstvene večere, manjše simpozije, delavnice, poletne šole, ipd. V tem prispevku se vam predstavlja Visoka šola za vinogradništvo in vinarstvo.

Visoka šola za vinogradništvo in vinarstvo je bila ustanovljena že leta 2006, pod njenim okriljem izvajamo visokošolski strokovni študijski program 1. stopnje Vinogradništvo in vinarstvo. Pri nas nastajajo novi diplomirani inženirji vinogradništva in vinarstva. Za izvajanje študijskega programa nam je država že leta 2006 podelila koncesijo, kar pomeni, da je reden študij pri nas brezplačen. Pri nas poteka tudi izredni študij, h kateremu pa se lahko pristopi po plačilu šolnine. Tistim izrednim študentom, ki to želijo, omogočamo bolj počasno študiranje; en letnik lahko opravljajo dve študijski leti. Izredni študentje imajo popolnoma enak program kot redni.

Včasih je zaradi besedice 'strokovni' visokošolski strokovni program v primerjavi z univerzitetnimi visokošolskimi prvostopenjskimi programi viden kot manj vreden, kar pa je napačno razmišljanje. Oba načina študija predstavljata 1. stopnjo študija po Bolonjskem sistemu, ki se lahko nadaljuje na 2. stopnjskih študijskih programih. Visokošolski strokovni študijski program tako kot univerzitetni program lahko izvajajo le samostojni visokošolski zavodi in univerze, razlika med njima je le-ta, da morajo imeti strokovni programi obvezno praktično usposabljanje in da se nanj lahko vpišejo tudi tisti, ki so srednjo šolo zaključili s poklicno maturo. Praktična znanja so dandanes za vsakega diplomanta pomembna, ne le za diplomante vinogradništva in vinarstva.

Program, ki ga izvajamo pri nas, je v slovenskem prostoru posebej prav zaradi svoje ozke usmerjenosti – posvečamo se namreč le vinogradništvu in vinarstvu in te vsebine dopolnjujemo s vinogradniško-vinarskimi trženskimi in ekonomskimi vsebinami. V tujini so takšni programi nekaj povsem običajnega in takšnim tujim programom smo tudi pri pripravi našega programa sledili. Če torej želite postati vinogradnik in/ali vinar, oz. se kakorkoli ukvarjati z vinom, ga kemijsko analizirati, ga prodajati, študija pri nas nikakor ne boste obžalovali.

65 % predvidenih učnih vsebin pokrivajo profesorji in asistentje Univerze v Novi Gorici, ki so zaposleni v okviru Centra za raziskave vina ter Centra za biomedicinske znanosti in inženiring, ki delujeta v dvorcu Lanthieri, pa tudi v okviru drugih raziskovalnih enot Univerze, ki so locirane v Ajdovščini in v Rožni Dolini. Preostalih 35 % vsebin pa pokrivajo zunanji sodelavci, ki so priznani strokovnjaki na svojem področju in prihajajo iz različnih institucij, kot so Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica, Seleksijsko Trsničarsko Središče Vrhpolje, Kmetijski inštitut Slovenije, Inštitut Jožef Stefan in Nacionalni inštitut za biologijo.

Poleg njih pri nas predavajo tudi priznani in uveljavljeni vinogradniki in vinarji, tako da imajo naši študentje že med študijem možnost, da spoznajo stroko in stroka obenem spoznava njih.

Z vinogradništvom in vinarstvom se naši študentje spoznavajo od osnov naprej, zahtevnost in poglobljenost študija narašča z letnikom študija. Predavanja pretežno potekajo v Vipavi, nekaj malega pa gostujemo tudi v drugih enotah Univerze v Novi Gorici, predvsem v Rožni Dolini, v skladu s potrebami študija in opremo, ki jo imajo te enote na voljo.

V drugem in tretjem letniku naši študentje pričnejo opravljati obvezno prakso (vsako leto 200 ur), ki poteka tako na Univerzi v Novi Gorici (v naših laboratorijih Centra za raziskave vina in na posestvu Univerze v Novi Gorici) glavino pa študentje opravijo na naših mentorskih kmetijah, mentorskih kletah, večjih posestvih, vinarskih in živilskih laboratorijih ter

turistično informacijskih centrih. Nekaj mentorskih kmetij se nahaja tudi v bližnji Italiji. Trenutno imamo takšnih partnerjev 30, se pa ta številka stalno spreminja in dopolnjuje.

V okviru praktičnega usposabljanja vsako leto zadnji četrtek v maju organiziramo študentski festival vin, ki je odprt tudi za javnost. Letos smo tak festival organizirali že osmič. Namen festivala je, da študentje predstavljajo svoja domača vina ali pa vina priznanih vinarjev na klasičen festivalski način in se tako urijo v predstavljanju vina in tako pridobivajo pomembne veščine v komunikaciji s strankami. Med seboj študentje tudi tekmujejo in ob koncu festivala nagradimo tiste, ki so na obiskovalce napravili najboljši in najbolj prepričljiv vtis.

V dvorcu imajo študentje predavanja v pritličju, kjer se nahajajo dve predavalnici in računalniška učilnica, ter v prvem nadstropju, kjer imajo na voljo dve majhni predavalnici. V mansard se nahaja velik študentski laboratorij, ki lahko sprejme do 20 študentov naenkrat. Ta študentski laboratorij se po potrebi spreminja iz kemijskega, biološkega, mikrobiološkega in vinarskega v sodelovanju s tremi manjšimi: biološko-fiziološkim, analitskim in molekularno-mikrobiološkim laboratorijem. V teh laboratorijih imajo študentje dostop do raziskovalne opreme obeh raziskovalnih enot, ki delujejo v dvorcu in tako spoznavajo različne analitske in raziskovalne pristope v vinogradništvu in vinarstvu tako že med študijem kot tudi pri pripravi diplomske naloge.

Veliko je različnega terenskega pouka v bližnji in daljni okolici, študente popeljemo tudi v druge vinorodne dežele Slovenije in na nekatere pomembne sejme v bližnji Italiji. Obiskujemo različne vinogradnike in vinarje, različna podjetja, ki so ne-le direktno ampak tudi posredno povezana z vinarstvom ali vinogradništvom. Dolgčas pri nas ni nikoli!

Pripravila: doc. dr. Branka Mozetič Vodopivec

Iz ŠGV

Iz dela na Škofijski gimnaziji

Ko smo se na Škofijski gimnaziji Vipava na začetku poletja za dva meseca poslavljali od šolskih klopi, smo že vedeli, da nas v novem šolskem letu čaka kar nekaj sprememb v vodstvu šole in dijaškega doma. Šolsko leto smo sicer začeli navidezno ustaljeno, saj je uvodno sveto mašo v Logu daroval msgr. Slavko Rebec, vendar tokrat ne več kot rektor naše šole, ampak kot novi škofov vikar za pastoralo. Z njegovim odhodom se je spremenila tudi organizacija ŠGV: ob ravnatelju Vladimirju Anželu bosta po novem delovala dva pomočnika: mag. Lojze Grahor za šolo in Ivica Čermelj za dijaški dom. Rektor malega semenišča je postal Primož Erjavec, duhovno vodstvo pa

Uvodna maša v Logu.

je bilo z odhodom Marka Rijavca na študij v Rim zaupano Ivanu Likarju.

Na začetku šolskega leta se sicer prvenstveno oziramo v prihodnost, vendar je to gotovo še pravi trenutek za bežen pogled nazaj – še posebej, če je to povezano s prijetnimi in veselimi dogodki. Eden izmed teh je, da so maturo 2015 opravili čisto vsi maturanti, pet pa jih je doseglo zlato maturo, in sicer: **Sara Ilc, Matjaž Vovk, Tanja Peric, Jakob Božič in Nina Kobal**. Nina, doma iz Budanj, v tem zlahtnem izboru še posebej izstopa, šaj je bila ena od osemnajstih slovenskih maturantk in maturantov, ki jim je na maturi uspelo doseči čisto vse točke. S tem je postala diamantna maturantka. Skupaj z družino in ravnateljem ŠGV se je bodoča študentka medicine

Diamantna maturantka Nina s predsednikom države in ministrico za šolstvo, znanost in šport

Slovenski večer na Danskem. Aljaž je na sredi skupine na levi.

za »trdo delo«. Na Dansko se namreč nismo odpravili le pohajkovat, temveč tudi predstavljat Slovenijo. Zato smo se morali že takoj pripraviti na dva slovenska večera. Sestavljena sta bila iz predstavitve glavnih slovenskih značilnosti, atrakcij, pomembnih Slovencev ... To smo popestrili z glasbo, zapeli smo nekaj najbolj znanih slovenskih pesmi. Po predstavitvah smo za naše gostitelje pripravili tudi majhno pogostitev z značilnimi slovenskimi jedmi in pijačami, nikakor pa nismo pozabili tistega, brez česar slovenska veselica ne more obstajati: na harmoniko in na znamenito Na Golici.

Zlata maturantje: Tanja, Matjaž, Sara, Jakob in Nina

v soboto, 19. septembra na Brdu pri Kranju udeležila tradicionalnega sprejema za najboljše maturante 2015. Te sta sprejela predsednik države Borut Pahor in ministrica za izobraževanje, znanost in šport dr. Maja Makovec Brenčič.

Nagrado za dve leti vestnega šolskega in obšolskega dela pa je ob koncu lanskega šolskega leta prejel tudi dijak **Aljaž Bratina**, ki je bil izbran za enotedensko jesensko ekskurzijo na Dansko. Po prihodu domov je strnil nekaj svojih misli.

Potovati po svetu, spoznati nove ljudi, videti svetovne znamenitosti in se srečevati z novimi kulturami, so bili vedno eni od najpomembnejših ciljev v mojem življenju. Ko sem torej konec lanskega šolskega leta od vodstva šole izvedel, da mi je ponujena možnost potovanja na Dansko, sem jo brez pomislekov velikodušno sprejel.

Na Dansko smo se na enotedensko dogodivščino v organizaciji Društva slovensko-danskega prijateljstva odpravili v petek, 4. septembra zvečer. Na dolgo vožnjo z avtobusom se nas je podalo 37 dijakov, 4 spremljevalci in dva šoferja. Med sabo se udeleženci nismo poznali, a je začetna zadržanost nepričakovano hitro minila. Že po eni uri smo se zapletli v pogovore, tako da je okrog 20 ur vožnje, sicer ne ravno udobno, a hitro minilo. Askov Hojskole – »dijaški dom« srednje šole na jugu Danske je bila naša prva postojanka. Namestili smo se po sobah, prvič pojedli resen obrok, sledil pa je že čas

Sprejem prvoletnikov v dijaško skupnost

Čeprav je sedaj, ko nastajajo te vrstice, še vedno september, pa se je v škofjski malhi poleg omenjenega nabralo že kar lepo število dogodkov: prvoletnike smo svečano sprejeli v družbo dijaške skupnosti, v kateri je letos skupaj 277 dijakov, četrtoletniki so že okusili čare Pariza, na ekskurzijah smo v Beneški Sloveniji, Istri in Celju spoznavali zanimivosti Slovenije in zamejstva, bistrske glave so se že pomerile na šolskem tekmovanju v logiki, začenjajo se krožki in priprave na dva mednarodna projekta. V letošnjem letu skupaj s francosko katoliško šolo Pierre Termier iz Grenobla začenjamo dvoletni projekt Erasmus Plus (*Language in Motion*), ki vključuje spodbujanje rabe maternega jezika in tujih jezikov na vseh ravneh. V drugem projektu, pri katerem bodo dijaki raziskovali odpor proti nacizmu, pa smo se povezali s srednjo šolo Geschwister-Scholl-Schulle iz Leutkircha blizu Ulma.

Maturante je očaral Pariz.

S slednjim pa lahko tematsko povežemo tudi lanski mednarodni projekt EUROPEANS FOR PEACE, v okviru katerega je ŠGV sodelovala z nemško šolo Max Beckmann Oberschule iz Berlina, dijaki pa so novembra v Nemčiji, nato pa spomladi pri nas, v Vipavi, raziskovali prisilno delo med drugo svetovno vojno v Nemčiji. Kot rezultat sodelovanja je nastala dvojezična razstava o usodah posameznikov; njeno slavnostno odprtje je bilo 3. septembra v Šempetru pri Gorici, sedaj pa je na ogled v prostorih Škofjske gimnazije v Vipavi.

Vtise s ŠGV je zbrala Bojana P. Kompara

Iz OŠ

Vsak začetek je težak ...

V šolski stavbi matične šole v Vipavi je poleti kazalo, da bo začetek novega šolskega leta tam nekje sredi jeseni ali pa morda v neurejenih prostorih.

Že zadnje dni pouka v juniju so učenci pomagali pri prenašanju knjig iz knjižnice v sosednji učilnici. Premestiti je bilo treba še police, mize, omare, in stole. Poleti smo namreč obnavljali parket v knjižnici, ki so ga poplave in meteorne vode v prejšnjih letih dodobra poškodovale. Obrtniki so delo dobro opravili v dogovorjenem roku, a pridne roke, ki bi knjige prenašale nazaj, so bile na zasluženih počitnicah.

Komaj so parketarji spravili in odpeljali stroje, so prišli zidarji. Najprej so razbili ploščice in vse napeljave v sanitarijah ob telovadnici. Prahu, koščkov keramike, cevi in žic je bilo ogromno, preveč, da bi to ponavljali iz leta v leto. Zato smo se odločili za obnovo vseh treh sanitarij v telovadnici, saj drugače ni bilo smiselno. Prahu, okruškov, cevi in žic je bilo še več. Dela so se zavlekla in proti koncu avgusta ni kazalo, da bodo končana. Kaj šele, da bodo prostori urejeni in knjižnica pripravljena za sprejem nadobudnih bralcev. Toda v Vipavi ne ostajamo sami – zelo veseli smo sprejeli pobudo za civilno-vojaško sodelovanje. Vojaki so priskočili na pomoč pri selitvi knjig, čiščenju prostorov, okolice šole in igrišč. Res so bili delovni, z njihovo dobro voljo in sodelovanjem je bilo vse hitro urejeno. Takrat smo vedeli, da bomo pouk nemoteno začeli prvega septembra. Hvala vojakom, njihovim poveljnikom in zaposlenim v naši šoli!

Najprej so v učilnice prišli učitelji angleščine – na izobraževanje z Angležinjo, ki je ostala v Vipavi skoraj dva tedna. Pridružili so se ji še štirje kolegi, učitelje so zamenjali učenci, ki so se udeležili delavnic English in Action. Iz širše Primorske, celo iz zamejstva so jih starši vsak dan vozili v Vipavo in v petek zvečer smo skupaj uživali ob predstavitev, ki so jih pripravili učenci. Vse v angleščini, za obnovitev znanja ali za spodbudo za ponovno učenje. Bilo je prisrčno, nasmejali smo se in se težko poslovlili od sicer radovednih Angležev. Le-ti so bivanje v Vipavi izkoristili še za spoznavanje kraja, plezanje, obiska čebelarja; brez ogleda kleti tudi ne kaže zapustiti Vipavske doline.

V novem šolskem letu je število učencev ostalo tako kot lani. Imamo pa oddelek več. Učilnic nam ni zmanjkalo, še vedno sta v šoli v Vipavi dve skupini vrtčevskih otrok in lepo popestrijo dogajanje. Vrtec je tudi v Podnanosu in Vrhpolju.

Prvi september je za prvošolce poseben in edini. Praznik, poln pričakovanja, vznemirjenja. Za tiste starejše, ki nočejo priznati, da šolsko dogajanje že pogrešajo, pa niti ni tako poseben dan. Morda, ker nalog še ni, spraševanja in ocenjevanja še ni, so le sošolci in vprašanje: »Kdo nas bo učil?« Pa bi bilo bolje, če bi se spraševali: »Kdo nas bo usmerjal pri učenju?« Že star slovenski pregovor namreč pove: »Kar se Janezek nauči, to Janez zna«, in NE: »Kar učitelj Janezka nauči, to Janez zna.« V novem šolskem letu želim, da bi

učenci spoznali resničnost in upoštevali reklo starega pregovora. Na ta način bo vse lažje. Septembrski dnevi so bili primerni za športne dni, pohode in sprehode. Tudi za šolsko delo se je našel čas. Poln avtobus mladih športnih navdušencev si je ogledalo tekmo košarkaške reprezentance z ekipo iz Makedonije.

Šestošolci so obiskali Idrijo, Cerkno in Bolnico Franjo, mladi geografi so raziskovali po Gori in Smrekovi dragi. Pred tekmovanjem iz logike so učenci pri tehniškem dnevu izdelovali in igrali miselne igre. Ob prazniku priključitve Primorske k matični domovini so učenke pripravile razstavo.

V tednu mobilnosti so se učencem pridružili stari starši. V okviru projekta SIMBIOZA GIBA so aktivno preživeli nekaj ur z vnuki in doživeli šolo današnjih dni. Od dnevu jezikov so šestošolci ustvarjali stripe v italijanščini, angleščini, hrvaščini in japonščini. Izdelke so razstavili v šolski avli.

Več kot štirideset odraslih prostovoljcev iz Ljubljane, sodelavci Filantropije in Hiše sadeži družbe so obnovili podlago pri igralih, prebarvali igrala in očistili igrišča. Pomembno delo so opravili v petkovem dopoldnevu, še bolj zgovorno je njihovo sporočilo, da je z dobro voljo in sodelovanjem življenje lepše.

Atenka Nussdorfer Bizjak

Iz Otroškega vrta

September v skupini Smrkcev

Novo šolsko leto, novi otroci, novi izzivi, nova sodelovanja in vedoželjnost otrok so cilji, ki jih poskušamo in želimo uresničevati v vrtcu Vipava, skupini Smrkcev.

Za nami je september, čas, ko se med seboj spoznavamo, družimo, vključujemo v novo skupino, igro, spletamo nova prijateljstva in večino časa posvetimo gibanju in ustvarjalnosti.

Čas trgatve je za naš kraj nekaj posebnega, zato smo se odločili, da na lep jesenski dan izvedemo športni dan z obiranjem grozdja. Po predhodnem dogovoru s starši deklice iz naše skupine smo odšli na Gradišče. Že sama pot je bila zanimiva, med potjo smo se pogovarjali, opazovali in komaj čakali, kdaj pridemo v vinograd. Otroci so bili navdušeni, vsak je poizkušal, kako se s »pravimi« škarjami odreže grozd, in kmalu smo imeli polno vedro grozdja. Seveda se je nekaj jagod znašlo tudi v naših želodčkih.

Naš namen je bil, da otroci vidijo vinograd, se z njem seznanijo in se imajo lepo. Prav to vzdušje ni bilo nič drugačno kot na ostalih »velikih« trgatvah tod okrog, predvsem dobre volje je bilo v izobilju.

Pravo jesen smo pozdravili s pohodom v Vrhpolje, kjer smo v sodelovanju s SIMBIOZA GIBA v naše vrste povabili stare starše. Odziv je bil zelo velik in preživeli smo čudovito dopoldne. Lepo je bilo videti nasmejane otroške obraze, ko imajo nekoga svojega ob sebi.

Mesec september je uspešno za nami, le kaj nas vse čaka v naslednjih mesecih. Lahko vam zatrdimo, da veliko lepega, veselega, sproščenega pa tudi ustvarjalnega in poučnega. Mi imamo vedno cilje, ki jih poskušamo realizirati.

Ingrid Šelj in Tajana Vitković

Procesija sv. Rešnjega telesa nekoč v Vipavi – dopolnitev

Pod tem naslovom je gospod Vinko Premrl objavil svoj prispevek v Vipavskem glasu v letu 2000, št. 53 na strani 25. K njegovemu zapisu dodajam še nekaj svojih spominov na lep običaj te procesije iz časa pred 2. svetovno vojno in spremembah po njej.

Pri tem delu in pripravah postavljanja oltarjev so v Vipavi združeno sodelovali vsi bližnji sosede, tudi s Hriba, in sicer možje, žene in dekleta. Možje zlasti pri postavljanju mlajev, ki so bili pri vsakem oltarju lepo okrašeni, oviti s kitami, kot je že gospod Vinko Premrl lepo opisal. Otroci smo bili tudi vedno zraven s starši. Prinašali smo cvetje z bližnjih vrtov, ki je v tem letnem času še posebno v cvetju, zlasti vrtnice, pušpan za kite in vence.

Prvič se je procesija ustavila pred Ponižovo hišo.

Na predvečer praznika so se naše mame, žene in dekleta, ko so opravile z delom doma, zbrale pri Skukovih – pozneje Bavčerjevih pod kolono. Tam je bilo pripravljeno vse zelenje in cvetje. Izjemoma smo smeli biti otroci z njimi, včasih tudi v napoto, sicer bi morali biti že davno doma, kajti po avemariji nismo smeli biti z doma. Veseli smo bili, če so nam mame in žene dovolile, da smo podajali vejce zelenja, tokrat je bil vedno le pušpan, ki so ga one vezle v kite in vence. Združena je bila vsa srenja, mali, veliki, mlajši in starejši veselo pri delu.

*Skupina krasilcev oltarja pri Kovačevih po opravljenem »udarniškem delu«.
Na Telovo 2014.*

Čeprav je bilo takrat veliko pušpana na vsakem vrtu, se je nekoč pripetilo, da je pušpana zmanjkalo. V tem primeru so se nekateri fantje domislili in šli na pokopališče, kjer je bilo še veliko grmov pušpana. Danes pa ga tudi tam ni več. Nekateri »hudomušni« fantje se zmislijo in gredo pred njimi, se potuhnejo, ker je bila tema. Ko so prišli s slabimi svetilkami, da bi ga trgali, zaslišijo čudne glasove izza kapele. Preplah je zbežal fante. Eden jecljaje zavpije: »To je prav iz ka-ta-kom-be!« Bežali so, najbrž brez pušpana. Kako so dokončali pletenje, ne vem. To se je resnično pripetilo, ker mi je o tem pripovedoval moj letnik gospod Rafael Skapin.

Nimam veliko dodati k procesiji sv. Rešnjega telesa, ker je že moj predhodnik ves

Oltar pred Reharjevo hišo na Trgu Pavla Rušta

Dekleta nosijo kip Matere Božje iz Loga: z leve Marica Fajdiga - Janeščeva, Evelina Kumar - Pekova in Marta Božič - Božičeva s Hriba, zadaj Slavica Ščukova; 4. 6. 1939.

Kip matere Božje z detetom v slavnostni obleki v kapeli svete Barbare v naši župnijski cerkvi, pripravljen za procesijo po Vipavi. Na desni stoji Majda Irak, poročena Štefin, leta 1933.

Sedaj pa še o Mariji z Jezuščkom, ki so jo vipavska dekleta prinašala pred praznikom iz loške cerkve v Vipavo in jo postavila v kapelo sv. Barbare. Dan pred praznikom sv. Rešnjega telesa so prišli na vrsto otroci, ki so v cerkvi čakali, ko so kip Matere Božje preoblekli v svečano obleko in so ta čas lahko pestovali dete Jezuščka, seveda le za kratek čas, ker jih je bilo veliko. Tako pripravljeno Marijo so nosila dekleta Marijine družbe v belih oblekah v procesiji sv. Rešnjega telesa. Na glavi Marije in Jezuščka pa sta bili kroni še posebno lepo oblikovani in bogati z okraski. Zakaj se je ta navada opustila in da so Mariji odvzeli ta oblačila, mi ni znano. Tudi mi smo bili ponosni na to veličastno Marijino in Jezuščkovo posebno opremo.

V zvezi s tem oblačilom mi je moj oče povedal lepo pesmico v vipavskem narečju in jo tudi zapel. Še danes jo pomnim:

*Lepa si sevška fara ti, vredna si hvale in časti. Imaš Marijo cartano, sveti škapulir in gvantano.
 Marija v oltarju sedi, sveti škapulir v rokah drži, ona je tisti rožni cvet,
 glihe ji nejma cejli svejt.
 Krancu zvezd ima nad glavo, vse hudobe beže pred njo.
 Ona je usmiljenga srca, nas bo pred hudim varvala.*

Med 2. svetovno vojno se je procesija, kolikor je bilo mogoče, vila po tej navadi in že opisani poti. Procesija in oltarji pa niso bili tako lepo pripravljene, ker zaradi vojne veliko mož in fantov ni bilo doma. Ohranili smo, kolikor je bilo mogoče. Zanimivo pa je, da v času nemške oblasti v Vipavi, Nemci niso ovirali te slovesnosti.

Obdobje po vojni 1945

Takoj po vojni ni bilo nič sprememb v zvezi s procesijo. Ohranjali smo star običaj. Spominjam se le, da se je sprevedu procesije pridružila skupina partizank in partizanov v partizanskih uniformah. Izjemoma pa je šla to leto procesija iz cerkve takoj desno čez Bjčkov most, nato je zavila zopet na desno mimo vojašnice po drevoredu ob Beli, prešla most pri Cuntovih in se ustavila pri prvem oltarju pri Kbuolovih, kjer je bil prvi blagoslov. Naprej je nadaljevala po običajni poti do ostalih treh oltarjev na šolskih vratih, na vratih grajskega vrta in nazaj na stari plac, kjer je bil četrti oltar pred vrati Vinarske zadruga ter se nato vrnila v cerkev sv. Štefana. Naslednje leto 1946 se je že začelo nasprotovanje nove oblasti. Med procesijo, ki se je napotila po enakem redu in poti, se je pojavil nestrpnost, ki je z motornim kolesom dirjal po gasah in z visokim ropotom nemalo motil in ogrožal slovesnost in vernike. To je bilo prvo javno nasprotovanje verskemu obredu v javnosti. Kljub temu so se našli ljudje tolažili češ: ni važno, saj so naši.

Naslednje leto je procesija že tako ovirala promet, da je bilo potrebno njeno izvedbo prestaviti na zgodnje jutranje ure takoj po prvi maši, ki je bila darovana ob 6. uri zjutraj. V tem primeru smo morali vstajati zelo zgodaj, torej ko je bila še tema. Pokojni sosed Jože Fabjanov - Čejkov je redno pristopil na pomoč, in sicer zelo zgodaj, ker je moral potem v službo v Anhovo. Klicala sem ga ob treh zjutraj in je takoj vstal. Več let je bil glavna moška moč pri postavljanju ogrodja za oltar in smo tako ženske lahko nadaljevale s krašenjem tako, da je bilo delo dokončano do sv. maše.

Ko je leta 1948 moral verouk iz šole v zakristijo, so tudi prepovedali oltar na šolskih vratih, enako je veljalo za grajska vrata in vrata Vinarske zadruge. Takratni gospod dekan Ignacij Breitenberger je zato prišel do nas in nas prosil, če bi odslej sprejeli oltar na naše dvorišče. Takoj smo z veseljem ustregli njegovi prošnji. Tako pripravljamo in skrbimo za ta oltar že dobrih 67 let. S pomočjo vseh dobrih sosedov, ki so posebno priskočili na pomoč v zadnjih desetih letih. Prvi oltar pred Poniževo hišo pa vedno lepo pripravijo v družinskem krogu Poniževih, enako velja tudi za oltar pred Reharjevo hišo na Trgu Pavla Rušta.

In še nekaj o oltarnih slikah

Na vseh treh oltarjih so izpostavljene nabožne slike. Slika, ki jo vidimo na oltarju pri Reharjevih, predstavlja Jezusa, ki drži v rokah sveto hostijo in kelih, obe podobi kruha in vina, ki predstavljata sveto Rešnje telo. Prej je bila ta slika vedno na oltarju osnovne šole. Druga oltarna slika predstavlja učenca v Emausu, ko sta spoznala vstalega Gospoda pri lomljenju kruha. Ta slika je bila nekdaj na oltarju Vinarske zadruge na starem placu. Na oltarju pred vhodom v Poniževo hišo pa visi slika samega Jezusa, ki je družinska last Poniževih. Prvi dve sliki pa sta župnijska last. Pred kratkim ju je restavriral domačin gospod Jurij Makovec z Gradišča pri Vipavi in sta kot novi.

Ko so leta 1948 takratne oblasti prepovedale oltarje na grajskih, šolskih in vratih Vinarske zadruge, so izjemoma dovolile postaviti oltar na vhodu v Tabor in to samo enkrat, kakor mi je povedala dolgoletna organistka in pevka gospa Irena Rodman, poročena Legat. Leta 1949 pa je bila procesija prepovedana z navedbo, da ovira promet in so jo dovolili samo do starega placa in nazaj v cerkev po Beblerjevi ulic, kjer je bil praktično zadnji blagoslov. Enako je bila prepoved tudi za velikonočno procesijo, ki se je odvijala po isti poti kot procesija sv. Rešnjega telesa. Dolga leta je bilo potrebno pridobiti za vsako procesijo posebej dovoljenje in zanjo pismeno zaprositi. Po koncilu leta 1963 se je to čaščenje s procesijo prestavilo na večerni čas, ko so bile dovoljene sv. maše v popoldanskem in večernem času. S tem sta nam bili olajšani priprava in krašenje, ki ju lažje opravimo čez dan, ko pridejo ljudje iz službe in je še čas do večerne maše. Hvala Bogu, imamo vedno dovolj mož in fantov, ki z veseljem pristopijo k delu za božjo čast. Dolga leta je bila prva pomoč pri našem oltarju (Kovačevi) pokojna Metka Prelec. Omeniti pa moram tudi njena sinova in vnuke, ki vsako leto pomagajo pri tem delu. V zadnjem času imamo še nove zveste žene s hriba, sosedo Marico pa tudi bivšo sosedo Lenčko, ki je sprejela pletenje kite. Tako z združenimi močmi pripravljamo vse tri oltarje, kjer se Bog ustavi in blagoslovi našo ulico in nas vse. Bog daj, da ne bi nikoli pozabili, da smo v posebnem božjem varstvu in zvesti njemu ohranili te vrednote in jih prenesli našim mlajšim. Skrb, veselje in trdno vero za čast Bogu smo prejeli od naših prednikov – staršev in jo ohranjamo po naših starih običajih, kakor pravi lepo ljudski rek: **običaji in starine so ščit domovine.**

Elka Šček

ZA DOM IN DRUŽINO

Ob spominu na mrtve

Ko sem nocoj vzela svinčnik v roke, polna vtisov in spominov na vse tiste, ki jim te dni poklanjamo cvetje, prižigamo svečke in rahljamo vrtničke, sem se spomnila stavka, ki sem ga nekoč nekje prebrala in pravi:

To kar ste vi, smo bili nekoč tudi mi.

To kar smo sedaj mi, boste nekoč tudi vi.

*Človek se zamisli ob teh besedah, ki se dotikajo vseh nas in nas nagovarjajo, da se zavemo svoje biti. Vedno več je tistih, ki jim te dni poklanjamo svoje misli, ker jih besede ne dosežejo več. Marsikaj bi jim radi povedali, podarili, popravili, kar smo kdaj napak storili, se morda tudi za kaj opravičiti, ker nam tedaj, ko je bil še čas, lepa beseda ni hotela z jezika. Zato je prav, da lepih besed ne hranimo le za slovo, je zapisala **Marija Mahnič** in svoje razmišljanje prelila tudi v pesem:*

Prvi november

Spet je jesen
in listje odpada;
čas, ko se ptice selijo.
Odhajajo v tople kraje
in se na pomlad
vrnejo nazaj.

Človek pa odhaja
v vseh letnih časih,
naj bo poletje ali zima
december ali maj.
Najhujše pa je,
ker nihče ne najde
poti več nazaj.

Kdor ljubi, ta ne zabi!

*Vsi bomo enkrat zaspali,
v miru počivali vsi,
delo za vselej končali,
v hišo očetovo šli.
Tokrat, zvonovi zvonite ...
(A. M. Slomšek)*

Pokopališča so poseben in posvečen kraj. Ko si jih ogledujemo, zbudijo nekateri nagrobniki našo pozornost s svojo obliko, drugi z zanimivimi in lepimi verzi in sporočili. Na vipavskem pokopališču me je še posebej pritegnila črna nagrobna plošča med starimi odsluženi spomeniki ob južnem zidu, kjer je zapisano: ***Kdor ljubi, ta ne zabi, a kdor zabi, ta ljubil ni.***

V sedanjem hitrem tempu življenja se kar hitro poslovimo od naših pokojnih. Pogosto potiskamo smrt v ozadje. Nočemo se ukvarjati z njo, s tem pa zamujamo tiste pristne, polne trenutke z umirajočim ali pokojnikom. Kratek čas leži v mrliški vežici in že sledi pogrebni obred. Njegovi sorodniki se komaj kdaj vidijo, le pri pogrebščini, če jo imajo, je priložnost še za kakšno besedo in druženje. Žalovanja, kot je bilo v navadi nekoč, ni več in življenje brzi naprej, da ja ne bi kaj zamudili. Zdaj, ko je zmerom več žarnih pogrebov, mlajši rod ne vidi več mrličev, ki so jih poprej imeli svojci doma dva dni od trenutka smrti do pogreba, in si ne more predstavljati, kaj vse se je dogajalo v tistih dneh in nočeh: kakšno bogastvo starih običajev in navad je imel klasični obred krščanskega pogreba.

Pogled na pare v Vipavi leta 1945 – umrla Jana stara leto dni

Stari običaji spremljanja človeka na zadnji poti so se spremenili, posebno po večjih mestih in krajih; nekaj starih navad se še ohranja na našem podeželju. Skušala sem zbrati stara izročila o tem, kako so v Vipavi in okolici v času pred prvo svetovno vojno in po njej svoje drage spremljali ob smrtni uri in po smrti ter jih pokopavali. Običaji se od vasi do vasi nekoliko razlikujejo, v bistvenem pa so enaki.

Ljudje so v tistem času v glavnem umirali na svojih domovih in mrtvi ležali doma do ure pogreba. Mrliških vežic, kot jih poznamo danes, ni bilo. Na pokopališčih so bile mrtvašnice, ki so bile namenjene za vojake, padle v bojih, za brezdomne berače, mrliče, okužene s kakšno boleznijo, in za samomorilce. Rekli smo jim *tutenkambre*. V njih je bila posebna miza, na katero so jih položili. Ob prometnih nesrečah ali drugih posebnih smrtnih primerih so na njej delali tudi obdukcije. Poleg tega je mrtvašnica služila grobarju za spravilo ročnega orodja za kopanje jam in kot zatočišče pred slabim vremenom. Kjer niso imeli grobarja, so lahko kopali jamo tudi svojci.

Podobne mrtvašnice so še v Vipavi, Vrhpolju, na Gradišču in drugih krajih. Na Gradišču je bila zgrajena v letih 1895–96, v Vipavi pa pred letom 1869 in adaptirana leta 1975. Stara vipavska mrtvašnica se zdaj uporablja za mrliško vežico, ker smo z novo, kakršne imajo v skoraj vseh sosednjih vaseh, v veliki zamudi, čeprav jo vsi potrebujemo.

Mati Jožefa na parah v Vipavi leta 1943

Vrnimo se k starim običajem ob smrti naših bližnjih. K umirajočemu ali hudo bolnemu so na dom poklicali duhovnika, da bi ga *previdel*. Z njim je prišel tudi *mežnar z laternico* in spotoma pozvanjal z zvončkom. S tem je naznanjal ljudem, da gre duhovnik k bolniku in mu nese sveto Rešnje telo. Ljudje so spraševali: »Komu gredo z Bugom?« Ob srečanju z duhovnikom, ki je nesel *buhca*, so ljudje pokleknili in se pokrižali, duhovnik pa jih je blagoslovil. Če so poklicali duhovnika na Nanos, sta šla *mežnar* in duhovnik peš na Goro. Ta navada se je ohranila približno do leta 1950.

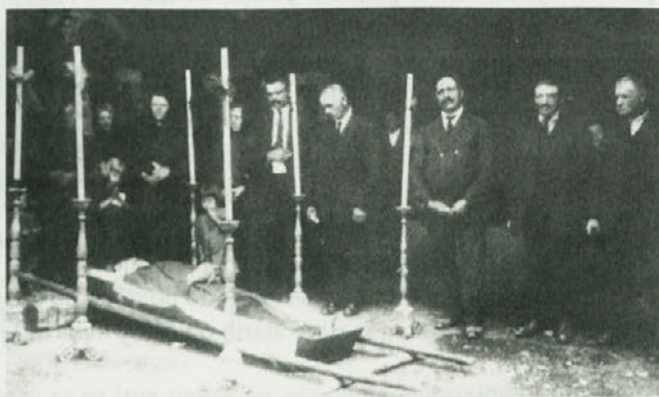
Kadar je prevideni umrl, so poklicali mrliškega oglednika. Oglednik je lahko bil cerkovnik ali drug izprašan in zanesljiv domačin. O svojem delu je tudi vodil nekakšne zapiske. Preizkus, ali je oseba umrla, je ugotavljal z majhnim ogledalom: nastavil ga je pred usta in nos in tako preveril, ali morebiti še diha. Za ugotavljanje smrti so uporabljali tudi gosje pero.

Zdravniških oglednikov je bilo takrat malo. Kakšne posebne skrbi o bolezni, ki je povzročila smrt, si niso delali. Ljudje so govorili, na primer, *da je pokojnika prijela ujed ali zadel božji žlak ali da je šel v vrhe, da je imel vodenico, kolero, da je umrl za špansko, da je shiral, da ga je pobralo ali preješlo*. Če je umrl star človek, so rekli, da je *dozorel*. Kadar so umrli otroci, pa: »*Buh jih je vzela*.« Ko je nekdo umrl za kapjo, so komentirali: »*Ja, kri se steče*.«

Ko je bila smrt potrjena, so mrliču zatisnili oči in z ruto zavezali glavo, da ni imel odprtih ust. Umili so ga, da je šel čist na oni svet, in preoblekli v *ta hmašno obleko* – pogosto je bila to tudi poročna obleka. Če mu je bil suknjič premajhen, so ga na zadnji strani prerezali. Mlade in neporočene so oblekli v bela oblačila in jih dali v bele krste. Če takega oblačila ni bilo pri hiši, ga je morala šivilja ali krojač hitro sešiti. V Vipavi je še leta 1944 ob smrti nekega dekleta prišla na njen dom šivilja Francka Janežičeva napraviti belo obleko po meri. Pokojnik je imel sklenjene roke; v njih je držal križ, čez zapestje pa so mu položili rožni venec. Če je za življenja nosil klobuk, so mu ga položili h glavi.

Domači so ob smrti ustavili uro v sobi, ker je pokojnik stopil v brezčasni prostor. S črnim tulom so zagnili luč ter zatemnili ogledalo in okna. Pripraviti je bilo treba posteljo ali mrtvaški oder ali pare, počistiti vso hišo in dvorišče.

O smrti so domači obvestili duhovnika in se z njim dogovorili za dan in uro pogreba. Grobarju so naročili izkop jame, *trugo* ali krsto pa so naročili ali kupili pri domačih mizarjih. V krajih, kjer so hude zime, so jo hranili doma na podstrešju za primer smrti. Dogovoriti so se morali tudi s štirimi nosači enake velikosti. Če je bila pot do cerkve in pokopališča daljša, je moralo biti šest nosačev, da so se lahko izmenjevali.

Slovo od očeta Janeza v Ložah leta 1926 preden so ga odnesli na Goče

Dobili so tudi človeka, ki bo mrliča *ahtal podnevi in ponoči* in še posebno pazil na večno lučko, da ne bi ugasnila. To so bili navadno starejši ljudje, sosedge, sorodniki ali določena oseba v kraju. Če so imeli pri hiši hlapce ali deklet, so lahko gospodarje varovali tudi oni. Vsi varhi so dobili hrano in pijačo in tudi nekaj denarja. Ob pokojniku so svojci in sosedge dolgo v noč molili rožni venec in se pogovarjali o njem.

Običajno so mrliči ležali kar na postelji, pogrtnjeni s platnenimi *rjuhami za pare* z zelo širokimi *špicami*. Ponekod so jim rekli tudi *mrliški prt*. K takim rjuham sta spadala še prevleka za *povštār* in vezen prtiček za mizico s svetim imenom IHS. Ta pregrinjala so bila del nevestine bale. Na mizico ob vznožju postelje, pogrtnjeno s prtičkom, so postavili razpelo, dve lučki, ki so jim rekli *dušce na olju*, posodici z blagoslovljeno vodo in vejico *fušpana* za kropit. Na steni nad pokojnikom je zmerom visela nabožna slika. Na okna ali na

pohištvo v sobi so postavili asparaguse ali drugo domače cvetje v loncih. Iz cerkve so prinesli *lajhtrje*, velike svečnike, in jih dali ob mrliški odr ali posteljo.

Trugo so prislonili k steni ob postelji. Pokojnika so položili vanjo tik pred pogrebom. Če pa je *na parah* mrlič že ležal v *trugi*, so ga tik pred pogrebom pokrili s pokrovom. Smrt so v vasi oznanili z zvonjenjem s *ta malim zvončkom*. Ljudje so rekli, da umrlemu zvonijo *večna ura*, ponekod pa *zadnja avemarija*. Če je umrl moški, so zvonili trikrat zaporedoma, če je umrla ženska, pa dvakrat. (Ponekod ne razlikujejo med spoloma in zvonijo enako za moške in ženske.) Isti dan so potem še trikrat *zvonili cuge* z vsemi zvonovi, in sicer ob osmih zjutraj, po opoldanskem zvonjenju in zvečer pred *avemarijo*. V Dobravljah se oglasi še enkrat *zadnja avemarija*, ko se ljudje odpravljajo s pokopališča.

Mrlič je moral ležati doma 48 ur, prej ga niso smeli pokopati, razen v izjemnih primerih. V tem času so ga prišli kropit sorodniki od blizu in daleč, sosedje in vaščani. Veljal je rek, da se mora pri mrliški postelji vse odpustiti. Ves čas, ko je mrlič ležal doma, so sosedje poskrbeli za vsa potrebna dela pri živini v hlevu. V nekaterih krajih so za žalujoče in sorodnike tudi skuhalo kosilo, da so se ti posvetili umrlemu in spominu nanj.

Ko je prišla ura pogreba, je prišel na dom pokojnega duhovnik s strežniki. Eden je nosil črni križ, druga dva pa kadilnico in blagoslovljeno vodo. Strežniki so *lajhtrje* so nosili v sprevodu do cerkve, iz cerkve do groba pa samo sveče.

Štirje nosači so postavili *trugo* na lesena nosila in jo pripravili za pokojnika tako, da so vanjo nasuli oblancev in jih pokrili z rjuho, za zglavje pa so namestili blazino. Potem so vanjo položili pokojnika ali pokojnico. Pridali so mu tudi palico, klobuk (ali *facol*, če je umrla ženska), rožni venec, mašno knjižico in križ. Potem so *trugo* zabili. Z nosili so jo naložili na ramena in jo tako v sprevodu nesli do cerkve in naprej do groba. Lahko so jo nesli tudi kar na ramah, brez nosil. Vence in cvetje so običajno izdelovali iz krep papirja, ker je bilo bolj obstojno in poceni.

Navadno so na pogreb prišli svojci, sosedje in prijatelji pokojnika. Posebno dolžnost udeležbe na pogrebu so čutili tisti, ki jim je bil pokojni krstni ali birmanski boter ali poročna priča.

Za cerkveni pogreb je veljal poseben red. Za križem so šli šolarji, nato moški, duhovnik s strežniki in nosači s krsto, za njo žalujoči sorodniki in ženske z otroki. V nekaterih vaseh imajo navado, da takoj za križem nosijo prižgano petrolejko.

V pogrebem sprevodu je duhovnik z biretom na glavi pel psalme v latinščini. Tako je bilo do II. vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora leta 1963, ko je papež Janez XXIII. vpeljal možnost uporabe narodnih jezikov namesto latinščine v cerkvenem obredju. Ves čas pogreba so zvonili cerkveni zvonovi. Svetih maš ob pogrebi ni bilo, opravil se je samo pogrebni obred. Svojci pokojnika so nosili črna oblačila. Ob koncu pogreba so odvezali vse *pandlce* in jih vrgli v jamo za slovo od pokojnika.

Med pogrebom je eden izmed sorodnikov ali sosedov ostal doma, da je varoval hišo in pospravil mrliško sobo. Ob koncu pogreba je bilo vse pospravljeno. Kmalu potem so sobo, v kateri je ležal pokojnik, prebelili z apnom, tako so jo tudi razkužili. Maša zadušnica je bila naslednje jutro po pogrebu. Takrat je organist sam pel *črno mašo*. Pri črni maši so pred oltar postavili *tombo*: črno preprogo, veliko razpelo in dva ali več svečnikov. Tako je bilo pri vseh mašah zadušnicah in bližnjih obletnicah smrti.

Pogrebščine, kakor jo poznamo danes, včasih ni bilo. Žalujoči so se zbrali na osmini, vendar ne povsod. Po pogrebu se je začela doba žalovanja, ki je trajala od šest mesecev do enega leta. Ves ta čas so svojci pokojnika nosili črne obleke in črne nogavice. Moški so imeli v znak žalovanja za sorodnikom na suknjiču prišit črn trak. V tem času niso plesali, peli ali se kako drugače javno veselili. Tudi porok med žalujočimi ni bilo. Pod posebnimi pogoji so lahko čas žalovanja tudi skrajšali.

Danes večino opravil v zvezi s pogrebom opravi pogrebna služba, stari običaji se opuščajo. Žarnih pogrebov je vedno več. Vsekakor pa so pogrebi naših pokojnih izraz kulture vsakega naroda in spoštovanja do naših umrlih ter telesno delo usmiljenja.

Kako lepo je zapisal pesnik: *Le kdo pozabil bi gomilo, v kateri zlato spi srce, ki neskončno nas ljubilo do poslednjega je dne.*

*Podatke zbrala od Tržanov in prebivalcev sosednjih vasi, starejših od 80 let,
Magda Rodman*

Župnija Atede v Ugandi

V osrčju Afrike, z mejnimi državami na severu Južni Sudan, na vzhodu Kenija, na jugu Tanzanija, jugozahodu Ruanda in na zahodu Kongo, leži cca 35 milijonska Uganda s štiri milijonskim glavnim mestom Kampala. Pri nas je malo poznana kot država, ki je preživela kar 23-letno vojno. Sedaj je že osem let mir in tu deluje tudi naš misijonar, salezijanec gospod Danilo Lisjak, sicer rojen in doma v Zaloščah pri Dornberku. Pred skoraj tridesetimi leti se je podal na misijonarsko pot. Deloval je skoraj po vseh deželah Afrike, pa tudi v severni Ameriki. Pred skoraj sedmimi leti je bil poslan v kraj Atede, da ustanovi in zgradi misijonsko središče in župnijo. Začel je iz nič. Ko je prišel na lokacijo, je zagledal le zemljo, poraslo z grmičevjem in travo. Vsak dan se je vozil z delavci iz mesta Gulu, kjer so na začetku bivali, mesto z okoli dvesto tisoč prebivalci, ki je približno 14 km oddaljen od Ated. Danes, po sedmih letih njegovega delovanja v Atedah, so rezultati zelo vidni tako na duhovni, kot tudi na vizualni ravni. Zgrajena je cerkev, posvečena apostoloma sv. Petru in Pavlu, ki lahko sprejme do 1500 ljudi, vsi pomožni objekti z župniščem, zraven pa že deluje katoliška osnovna šola in vrtec. Rad se pohvali, da je prav s pomočjo Škofijske Karitas Koper in slovenskih donatorjev in darovalcev, bilo toliko narejenega, seveda z njegovo

Levo Jože Kalc, v sredini misijonar g. Danilo Lisjak, desno Ivo Saksida pred zvonikom s fresko Don Bosca

Cerkev sv. Petra in Pavla v župniji Atede, v oltarju je relikvija bl. Alojzija Grozdeta

Nekega julijskega dopoldneva me je poklical Ivo Saksida, sovaščan in sošolec misijonarja gospoda Danila Lisjaka, in mi predlagal, da greva v Ugando opraviti določena dela. Bil sem presenečen nad povabilom, vendar sem ga z veseljem sprejel in tako je prišel 16. avgust. Poleteli smo z letališča J. Pučnika, preko Istanbula v Turčiji do Entebbe v Ugandi, cca 45 km oddaljenega letališča južno od glavnega mesta Kampale. Že pot do Kampale je bila prava odisejada. Ceste so katastrofalne, precej makadama z nemogočimi udarnimi jamami in grbinami. Prispeli smo v Kampalo k sestram redovnicam, ki jih vodi sestra Vedrana, bosanka hrvaškega rodu iz reda Drinskih mučenk, ki tam deluje z mladimi pripravnicami za redovniški poklic. Zaradi čakanja na material, ki je bil poslan preko prevozniške družbe in nemogoče birokracije, ki me je spominjala na »jugo« čase, smo se šele po treh dneh odpravili proti Atedam. Po približno 360 km in skoraj sedmih urah mukotrpne

vztrajnostjo in zagnanostjo vestnega gospodarja, misijonarja. Misijon v Atedah duhovno oskrbuje še trinajst podružnic, poleg že omenjenih šolskih objektov in nove cerkve, še tehnično delavnico, hišo za pomočnike, večnamenski prostor, ki bo preurejen v dvorano in hišo za goste, poimenovano vila Slovenika. Namen pa ima zgraditi še srednjo šolo. Okolica misijona je postala družabno središče, kjer se, zlasti po nedeljskih mašah, zadržuje množica ljudi. Otroci preživljajo nedeljske proste urice ob igri z žogo, starejši pa pokramljajo o aktualnih dogodkih. Nekateri si privoščijo tudi nedeljsko kosilo v senci mangovih dreves na travniku pred cerkvijo. Večina prebivalstva je katoliške vere. Na drugem mestu so evangeličani, v mestih in v okolici srečamo tudi nekaj muslimanov. Zakaj to jaz opisujem, saj so verjetno ljudje, ki delo misijonarja Danila poznajo bolje od mene, pa vendar.

Tržnica v mestu Gulu.

voznje, po že prej omenjeni podobni nemogoči cesti, smo prispeli proti jutru v župnijo. Po bolj slabem spancu in zajtrku nam je gospod Danilo razkazal vse objekte in tudi novo zgrajeno cerkev, zaradi katere smo prišli v Ugando, saj je bila cerkev še brez instalacij, razsvetljave in ozvočenja. Začeli smo z deli. Datum posvetitve je bil že objavljen, 6. september. Pri takemu delu vedno kaj manjka, vsega pa v teh krajih ni mogoče vedno ali sploh dobiti, pa tudi kvaliteta je vprašljiva. Treba je bilo improvizirati, se prilagajati in iskati najboljše možne rešitve. Delo je potekalo, kljub vsemu, zelo dobro, tako da je bilo vse pripravljeno za posvetitveni dan. Nova župnijska cerkev sv. Petra in Pavla v misijonskem središču ATEDE PARISH je z novo razsvetljavo in ozvočenjem pričakala škofa posvečevalca, ki je tudi v oltar vgradil relikvijo bl. Alojzija Grozdeta, ki sva jo z Ivom prinesla iz Slovenije, 200 birmancev in več kot 2500 navdušenih vernikov, ki so do zadnjega kotička napolnili cerkev in zagrnili zunanjo okolico cerkve, ki smo jo ozvočili s prenosnim zvočnikom. Slavje, ki je trajalo do večera, bi težko primerjali z dragimi, prestižnimi prireditvami v Evropi. Pred tem so domačini več kot 14 dni preživeli v okolici cerkve in vadili s petjem v pripravi na nedeljsko bogoslužje. Afriški bobni in doma narejena brenkala, podoba harfam, so dajala ritem plesalcem in spremljavo ubranim glasovom pevcev in pevk. Zadnje dni so domačini vozili in prinašali darove, klavno živino za bogato pogostitev ob tako pomembnem dogodku. Jedi so pripravljali v bližini cerkve kar celo noč.

Izdelava instalacije v omarici za ozvočenje.

Pred posvetitvijo cerkve pa smo bili v nedeljo 23. avgusta priče sv. krstu in birmi zakonskega para, ki sta do tedaj živela skupaj že več kot 20 let. Bilo je slovesno, toda sama poroka, ki je bila naslednjo soboto, 29. avgusta, pa je nas, nepoznavalce običajev, zelo presenetila. Po pripovedi je bil par eden bogatejših v tej

Bolje, da mu motor ne odpove

Tolčenje granita za mešanje med beton.

okolici. Razkošnost oblačil, petje, glasba, vriskanje, množica svatov in seveda radovednežev je nemogoče opisati z besedami. Slavje se je nadaljevalo na bližnjem travniku pozno v noč, pa tudi naslednji dan je bilo tam še veliko ljudi, šotorov in miz. Tudi to je Afrika.

V župniji je bilo še marsikaj za postoriti, popraviti praktično razdejano priključno omarico, kjer se vsa župnija napaja iz sončnih celic ali agregata, saj tam drugega električnega vira ni. Po mestih sicer je elektrika, vendar je napajanje nezanesljivo. Ivo je predzadnji teden orodje zamenjal za kuhalnico in nam malce pričaral vonj domače kuhinje. Sam sem se prelevil v avtoelektričarja in gospodu Danilu na starem land cruiser-ju uredil električno napeljavo. Z veliko hvaležnostjo za delo, ki sva ga opravila z Ivotom, nas je peljal na izlet, med drugim tudi v narodni park Murchison, z vožnjo s čolnom po Viktorija Nilu do Murchisonovih slapov. Nepozabno doživetje. Bližal se je 17. september in povratek domov. Tisti večer prej smo si v Kampali ogledali še odlično predstavo afriških plesov in njihove glasbe, toda še prej smo videli tudi prometno predstavo pravih akrobacijskih veščin, predvsem motoristov, ki jih je na tisoče. Za pot, po kateri običajno prideš v 15 minutah, smo rabili celi dve uri in pol. Ob čakanju na letališču, ko je odbila polnoč, mi je Ivo voščil za rojstni dan. Tako ga nisem še nikoli praznoval, kar v treh državah, Ugandi, Turčiji in seveda doma v naši ljubi Sloveniji.

V oktobru prihaja gospod Danilo v domovino. Želimo mu še veliko zdravja in božjega blagoslova pri njegovem, tako pomembnem delu. Posneli smo tudi veliko filmskega gradiva, in ko bo zmontirano, bo tudi predstavljen film o misijonskem središču Atede, pa morda tudi kaj zanimivega drugega materiala, ki se je nabral v enem mesecu.

Jože Kalc

Kdor želi kakorkoli prispevati za njegov misijon, lahko sredstva nakaže na račun:

Škofijska Karitas Koper, Skalniška 1, 5250 Solkan, Koda namena:CHAR, Namen: Afrika-misijonar Danilo Lisjak, IBAN: SI56 2450 0900 4155 438, Referenca: SI00 29009

Jezik me srbi

Valentina Kogoj iz Budanj nam je posredovala nekaj rekov kot zrcalo vsem, ki živimo v današnjem času hitrih in še bolj hitrih aparatov.

Pregovori so bili objavljeni za vsak teden posebej v švedskem učiteljskem rokovniku. Avtorji mi niso znani. V našem hitrem tempu življenja se malo ustavimo, zamislimo in premislimo kaj je tisto važno v našem prenatrpanem življenju.

Lažje je govoriti kot pa povedati nekaj pametnega.

Življenje je kot drama samo brez vaj.

Če sovražiš je tako, kot da kaznuješ samega sebe.

Politika je umetnost, ki preprečuje, da bi se človek vmešaval v stvari, ki se ga tičejo.

Politik misli na naslednje volitve; državnik pa na naslednjo generacijo.

Nič ni nemogoče, čeprav je včasih težko.

Majhne tatove obešamo, pred velikimi se klanjamo.

Tisti, ki se ne zna smejati, naj ne dela v trgovini.

Ne govori o sebi, to bodo naredili drugi, ko boš odšel.

Življenje je drago, toda pomisli, da je v te stroške všteto tudi vsakoletno potovanje okoli sonca.

Vsi si želimo dolgo živeti, toda nihče noče biti star.

Začetek ljubezni si izberemo sami, konca pa ne.

Umrla je Zdrava Pamet!

V poduk

Dolga leta je bila z nami. Nihče pa zagotovo ne ve, koliko je bila stara, saj se je njen rojstni list že davno tega izgubil v birokratskih predalih.

Spominjali se je bomo po tem, da je ohranjala in drugim posredovala pametne nauke, kot npr. da se je z dežja pametno čim prej umakniti pod streho in ne pod kap, da kdor prvi pride, prvi melje, in da življenje ni vedno pošteno.

Zdrava Pamet je živela preprosto, držala se je načela, da lahko zapraviš le toliko, kolikor zaslužiš. Vedela je, kaj je zdravo starševstvo (da so glavni starši, ne pa otroci).

Njeno zdravje je začelo vidno pešati, ko so v veljavo stopila sicer bronamerna načela, ki pa so jih ljudje vzeli preveč resno. Ko je slišala, da so šestletnika obtožili spolnega nadlegovanja, ker je poljubil sošolko, da so najstnike izključili iz šole, ker so po malici uporabljali ustno vodico, in da so učitelja odpustili, ker je kaznoval trmoglavega dijaka, se je njeno stanje močno poslabšalo.

Še huje je bilo, ko je izvedela, da morajo učitelji prositi za dovoljenje staršev, preden učencu dajo aspirin, ne smejo pa staršev obvestiti, če učenka zanosi in hoče splaviti.

In končno je gospa Zdrava Pamet izgubila voljo do življenja, ko so prepovedali deset zapovedi, ko je cerkev postala posel in ko so začeli z zločinci ravnati lepše kot z njihovimi žrtvami.

Ko je Zdrava Pamet izvedela, da se je neka gospa polila z vročo kavo, se pritožila in za nagrado dobila visoko odškodnino, je izdihnila še zadnjo sapo.

Za njo žalujejo njeni starši, Resnica in Zaupanje, njen mož Preudarnost, hčerka Odgovornost in sin Razum. Preživeli pa sta jo tudi obe polsestri, Moja Pravica in Jaz Hočem.

Pogrebcev je bilo malo, saj se večina ni zavedala, da je Zdrava Pamet umrla.

MedBiro

zdravstveni in pisarniški pripomočki

- zdravstveni pripomočki
- ortopedski pripomočki
- aparati za merjenje, obutev
- kozmetika, nega zob
- prehrana,...
- biro oprema in igrače
- pisarniški material,...

☎ 040 795 812

Glavni trg 5, 5271 Vipava

SPLETNA TRGOVINA:

www.medbiro.si

TRGOVINA IN ČEVLJARSTVO POČKAR

Vero Počkar s.p., Ulica Vojana Reharja 1, 5271 Vipava

pockars.p.@gmail.com

tel: 041 719 372

tel: 051 604 383

URNIK

od ponedeljka do petka 8.00 - 18.00

sobota 8.00 - 12.00

Prodaja: športna obutev, šolske copate, otroška obutev, natikači, obutev De. Fonseca, dežniki, pelerine, dežni škornji za otroke, zaščita za čevlje, vezalke, vložki za čevlje in drugo

Popravilo obutve, plezalk, usnjene galanterije, torb, ponjav in šotorov, čiščenje čevljev, zaščita čevljev, menjava zadrge

Stare fotografije

Vista letnika 1918 v Vipavi.
Fotografirano pred staro šolo v Vipavi
pri javni tehnični.

Kuhinja v Lekanovi hiši v Vipavi z znamenitim zidanim štedilnikom maja 1918. V ospredju z mačko v naročju sedi domača hči Ernesta, desno za njo njena mati Ivanka Lekan z mlajšim sinom Jožetom. Na skrajni levi stoji Ernestina sestra Fanči, poleg nje pa gospodar. Moški v ozadju ni znan.

Vipavki Karolina Šček s sodelovko Helči Curk v narodnih nošah, ki sta prodajali v tekstilni trgovini pri Možetovih pred prvo svetovno vojno. Fotografija je last Ruth Lutman Markič.

Urbanove iz Podrage, druga in tretja sta sestri.

PRISPEVKI ZA VIPAVSKI GLAS OD 1.8.2015 DO 30.9.2015

Clemenž Majda	Ljubljana	10 €
družina Rehar	Gregorčičeva 2	20 €
Hrovatin Ljudmila	Duplje	10 €
Koren Anica	Zemono	30 €
Kostanjevič Mija	Ajdovščina	5 €
Kostanjevič Nada	Ajdovščina	10 €
Kranjc Majda	Vipava	15 €
Makuc Dorica		30 €
Ogrin Robert	Škofja vas	5 €
Prokopovič Marta	Ljubljana	10 €
Rehar Ivan Bernard	Francija	30 €
Sever Bruno	Branik	15 €
Torkar Štefka	Francija	30 €
Žgur Urška	Lože	20 €

Skupaj		240 €

Našim zvestim donatorjem, ki podpirate izdajanje glasila VG, se najlepše zahvaljujemo. Vsi, ki bi še želeli prejemati glasilo VG, pošljite svoje prispevke na TRR Vipava 01336-6450860755 s pripisom ZA VIPAVSKI GLAS.

**VIPAVSKI GLAS - glasilo KRAJEVNE SKUPNOSTI VIPAVA
OKTOBER 2015
700 izvodov**

Uredniški odbor:

Gizela Furlan - urednica, Magda Rodman, Vladimir Anžel, Peter Skapin in Polona Puc - lektorica

Naslednja številka bo izšla predvidoma decembra 2015. Vljudno prosimo vse, ki bi radi kaj zapisali za naše glasilo, da svoje prispevke pošljete najkasneje do 10. novembra 2015 na elektronski naslov: vipavski.glas@gmail.com.

Za vse informacije lahko pokličete na tel. št. (05) 366 50 68 (Gizela) ali (05) 366 50 98 (Magda).

Tisk: Papirna galanterija Sedmak Ajdovščina

VSEBINA

Iz naše preteklosti

Vipavski portali – dvajset let kasneje stran 1

Ob 100-letnici velike vojne

Očetovi spomini na avstro-ogrsko letališče v Podragi stran 9

Ob 70-letnici konca druge svetovne vojne

Velika dežela 2. del stran 11

Spomin na ustreljene v Vipavi leta 1945 stran 12

Spomini

Bližajoča se vojna stran 14

Za delo dobili krompir stran 16

Nevihta stran 16

Predstavljamo vam

France Batjel, 3. del stran 17

Franc Saleški Krašna..... stran 21

Iz naše KS

Delo KS Vipava stran 21

Iz naše Občine

Obnova dvorca Lanthieri je zaključena stran 22

Iz TRG-a

Označene kulturne znamenitosti v Vipavi stran 24

Vipavska trgatev 2015 stran 25

Iz ustanov in društev

Iz enot Univerze v Novi Gorici

Visoka šola za vinogradništvo in vinarstvo se predstavi stran 27

Iz ŠGV

Iz dela na Škofijski gimnaziji stran 28

Iz OŠ

Vsak začetek je težak stran 30

Iz Otroškega vrtca

September v skupini Smrkcev stran 31

Iz naše župnije

Procesija sv. Rešnjega telesa nekoč v Vipavi - dopolnitev stran 32

Za dom in družino

Ob spominu na mrtve stran 34

Kdor ljubi, ta ne zabi! stran 35

Župnija Atede v Ugandi stran 38

Jezik me srbi stran 40

Umrla je Zdrava Pamet! stran 40

Stare fotografije..... stran 42

Za razvedrilo

Križanka stran 43

Lavričeva knjižnica Vipava
Beblerjeva 17

Ajdovščina
sp-dom 908(497.4
VIPAVSKI
2015

COBI

